

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra obchodního práva

**Evropské mezinárodní právo soukromé
- vybrané otázky**

Diplomová práce

Dalibor Černý

Vedoucí diplomové práce:

Prof. JUDr. Monika Pauknerová, CSc.

Praha, únor 2009

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem v ní vyznačil všechny prameny, z nichž jsem čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 23. února 2009

Dalibor Černý

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní **prof. JUDr. Monice Pauknerové, CSc.**, jako vedoucí mé diplomové práce, za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování. Dále pak za doporučení k výjezdu k programu Erasmus, který napomohl k rozšíření obzorů i akademických znalostí pro kvalitní zpracování diplomové práce a zároveň umožnil setkání s předními světovými odborníky v oblasti mezinárodního práva soukromého.

V Praze dne 23. února 2009

Dalibor Černý

OBSAH

PROHLÁŠENÍ.....	1
PODĚKOVÁNÍ	2
OBSAH.....	3
1. ÚVOD.....	5
2. EVROPSKÉ MEZINÁRODNÍ PRÁVO SOUKROMÉ	6
2.1 MEZINÁRODNÍ PRÁVO SOUKROMÉ	6
2.2 METODY PRÁVNÍ ÚPRAVY MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO	8
2.2.1 Kolizní metoda úpravy	8
2.2.2 Přímá metoda úpravy	10
2.3 POJEM A PŘEDMĚT EVROPSKÉHO MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO	11
3. PRAMENY MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO.....	12
3.1 PRAMENY V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU.....	12
3.2 PRAMENY V EVROPSKÉM SPOLEČENSTVÍ	13
3.3 MEZINÁRODNÍ SMLOUVY	15
3.4 VZTAHY JEDNOTLIVÝCH PRAMENŮ	16
4. VÝVOJ REGULACE MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO V RÁMCI ES	18
4.1 ŘÍMSKÁ SMLOUVA O ZALOŽENÍ EHS Z ROKU 1957	18
4.2 JEDNOTNÝ EVROPSKÝ AKT Z ROKU 1986	19
4.3 MAASTRICHTSKÁ SMLOUVA Z ROKU 1992	19
4.4 AMSTERODAMSKÁ SMLOUVA Z ROKU 1997	19
4.5 NICESKÁ SMLOUVA Z ROKU 2001	22
4.6 LISABONSKÁ SMLOUVA Z ROKU 2007	22
5. ŘÍMSKÁ ÚMLUVA	23
5.1 ÚVOD K ŘÍMSKÉ ÚMLUVĚ	23
5.2 PŮSOBNOST ŘÍMSKÉ ÚMLUVY	24
5.2.1 Věcná působnost.....	24
5.2.2 Věci vyloučené z aplikace Římské úmluvy.....	25
5.2.3 Časová působnost	29
5.2.4 Prostorově personální působnost	29
5.2.5 Vztah k jiné evropské legislativě	29
5.2.6 Vztah k jiným mezinárodním úmluvám	30
5.3 VOLBA PRÁVA.....	31
5.3.1 Výslovná volba práva	31
5.3.2 Právo rozhodné v případě neexistence volby práva.....	33
5.4 CHRÁNĚNÉ SMLOUVY – SMLOUVY SE SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANOU	34
5.4.1 Spotřebitelské smlouvy.....	35
5.4.2 Individuální pracovní smlouvy	36
5.5 IMPERATIVNÍ USTANOVENÍ.....	36
5.6 DALŠÍ OTÁZKY	37
5.6.1 Materiální platnost smlouvy	37
5.6.2 Formální platnost smlouvy	38
5.6.3 Působnost práva rozhodného pro smlouvu	40

5.6.4	Způsobilost k právním úkonům	41
5.6.5	Postoupení pohledávky a subrogace	42
5.6.6	Vyloučení zpětného a dalšího odkazu (otázka tzv. „Renvoi“).....	43
5.6.7	Výhrada veřejného pořádku.....	44
6.	NAŘÍZENÍ ŘÍM I.....	46
6.1	ÚVOD K NAŘÍZENÍ ŘÍM I.....	46
6.2	PŮSOBNOST.....	46
6.3	VOLBA PRÁVA.....	47
6.4	SMLOUVY O PŘEPRAVĚ	49
6.5	SMLOUVY SE SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANOU	50
6.6	OSTATNÍ USTANOVENÍ	52
7.	NAŘÍZENÍ ŘÍM II	54
7.1	ÚVOD K NAŘÍZENÍ ŘÍM II.....	54
7.2	PŮSOBNOST A URČENÍ ROZHODNÉHO PRÁVA.....	54
7.3	OSTATNÍ USTANOVENÍ	60
8.	ZÁVĚR A VÝHLEDY DO BUDOUCNA.....	61
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	63
	SEZNAM LITERATURY	64
	SUMMARY.....	67
	KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS	68

1. ÚVOD

Tématem této diplomové práce je evropské mezinárodní právo soukromé se zvláštním zaměřením na úpravu smluvních a mimosmluvních závazkových vztahů, především na Římskou úmluvu o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, na ni navazující tzv. Nařízení Řím I a v oblasti mimosmluvních závazkových vztahů na tzv. Nařízení Řím II, které v mnohém sleduje evropskou právní úpravu závazkových vztahů smluvních.

Veškerá výše uvedená evropská právní úprava závazkových vztahů však není úpravou přímou, ale jedná se o unifikovanou právní úpravu kolizní. Nicméně v rámci EU existují silné tendence o komplexní přímou kodifikaci této oblasti, především se hovoří o evropském občanském zákoníku. Vzhledem k velkému rozsahu materie zůstane stranou této práce evropské mezinárodní právo procesní, které rovněž spadá pod předmět úpravy evropského mezinárodního práva soukromého.

Cílem této práce je pokusit se o detailní výklad Římské úmluvy o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy a srovnat její úpravu s úpravou obsaženou v tzv. Nařízení Řím I. Dále se tato práce pokusí ukázat vliv kolizní úpravy smluvních závazkových vztahů na úpravu závazkových vztahů mimosmluvních obsaženou v tzv. Nařízení Řím II.

V první části se tato práce se bude zabývat obecnými otázkami jako je pojem a předmět evropského mezinárodního práva soukromého, metody právní úpravy mezinárodního práva soukromého, prameny evropského mezinárodního práva soukromého a vývoj regulace soukromého práva v rámci ES.

V další části se tato práce blíže zaměří na Římskou úmluvu a vysvětlení jejích jednotlivých ustanovení. V části věnující se Nařízení Řím I a Nařízení Řím II se autor této diplomové práce zaměří nikoliv pouze na výklad jednotlivých ustanovení, ale též na srovnání s Římskou úmluvou, jakož i vzájemné srovnání těchto nařízení.

Tento text je ukončen k 15. únoru 2009.

2. EVROPSKÉ MEZINÁRODNÍ PRÁVO SOUKROMÉ

2.1 Mezinárodní právo soukromé

Mezinárodní právo soukromé (v zahraniční literatuře, a to především ve Spojených státech amerických, Kanadě a Velké Británii je tento pojem označen jako „Conflict of Laws“) upravuje takové soukromoprávní vztahy, které obsahují tzv. mezinárodní (či také zahraniční, cizí) prvek.¹ Jinak řečeno jsou to vztahy soukromoprávní povahy překračující hranice právního řádu jednoho státu a dostávající se do střetu s jinými státy a jejich právními řády. Jedná se, dle převažujících názorů, o vnitrostátní disciplínu ne obdobnou mezinárodnímu právu veřejnému, které upravuje vztahy mezi státy či jinými subjekty mezinárodního práva.

Pojem „**soukromé**“ v této souvislosti znamená, že předmětem jsou právní vztahy uskutečňované subjekty práva soukromého (tj. občanského, obchodního, pracovního a rodinného). Toto však není bezvýjimečné, protože i vztahy soukromoprávní povahy jsou ovlivněny veřejnoprávními normami. Veřejnoprávní normy tradičně pronikají do disciplíny mezinárodního práva soukromého v podobě tzv. výhrady veřejného pořádku či imperativních (kogentních, nezaměnitelných) norem.

Pojem „**mezinárodní**“ označuje skutečnost, že soukromoprávní vztahy obsahují mezinárodní prvek, který odlišuje tyto vztahy od jiných vztahů soukromoprávní povahy.²

Mezinárodní prvek³ v soukromoprávních vztazích je dán, existuje-li vztah k zahraničí u a) subjektu právního vztahu (např. účastník právního vztahu je cizinec, právnická osoba založená dle cizího práva, atd.), b) skutečnosti právně významné pro vznik a existenci právního vztahu (např. právní úkon či událost nastala v zahraničí), c)

¹ *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 3.

² Srov. *Rozehnalová, N., Týč, V., Novotná, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 9 a násl.

³ Srov. též *Bělohávek, A.* Význam mezinárodního prvku v závazkových vztazích. *Právník* 5/2006, str. 568 – 578.

předmětu právního vztahu (např. věc je umístěna v cizině) a d) právního vztahu, který právně souvisí nebo je právně závislý na jiném právním vztahu, jestliže se tento vztah řídí cizím právem. Jinak řečeno, pokud se základní právní vztah řídí cizím právem a právní vztah námi zkoumaný je k němu akcesorický, právně závislý, tehdy je mezinárodní prvek dán. **Zahranicím** se v tomto kontextu rozumí taková oblast, která má odlišný právní řád. Toto je důležité především pro ty státy, které se skládají z více zemí s různými právními řády, jako např. Velká Británie.⁴ Konkrétní právní vztah je možno považovat za soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem, jestliže je tento prvek dostatečně společensky významný, tj. není zjevně zanedbatelný.⁵ ZMPS, jako pramen českého mezinárodního práva soukromého, se k pojmu mezinárodní prvek detailněji nevyjadřuje. Římská úmluva uvádí ve svém čl. 1 odst. 1 následující: „...se použije na závazky ze smluv, které mají vztah k právu různých zemí“. ŘÚ navíc spatřuje mezinárodní prvek v pouhé volbě cizího práva stranami smlouvy. Je možné setkat se s víceméně synonymními pojmy k pojmu mezinárodní prvek a to s pojmy „přeshraniční prvek“ či „komunitární mezinárodní prvek“, který se prosazuje v rámci Evropské unie.⁶

Z hlediska mezinárodního prvku lze tedy právní vztahy dělit na a) čistě vnitrostátní vztahy bez mezinárodního prvku, b) právní vztahy mezinárodní povahy s mezinárodním prvkem obecně a c) právní vztahy mezinárodní omezené na Evropská společenství, tedy vztahy s „evropským“ (komunitárním mezinárodním) prvkem.⁷

Soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem lze třídit na vztahy s **relativně mezinárodním prvkem**, kde existuje vztah pouze k jedinému cizímu státu a s **absolutně mezinárodním prvkem**, kde existuje vztah ke dvěma nebo více státům.

⁴ *McClellan, D., Morris, J.* Introduction to the Conflicts of Laws. Fifth Edition. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2000, str. 2.

⁵ *Kučera, Z.* Mezinárodní právo soukromé. 6. vydání. Brno: Doplněk, 2004, str. 17.

⁶ *Srov. Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 4 a násl.

⁷ *Rozehnalová, N., Týč, V., Novotná, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 91.

2.2 Metody právní úpravy mezinárodního práva soukromého

Mezinárodním právem soukromým se tedy, jak z výše uvedeného vyplývá, rozumí soubor právních norem, které upravují soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem. Normy, které tyto vztahy upravují jsou a) kolizní normy, b) přímé hmotněprávní normy, c) normy mezinárodního civilního procesního práva.

Normy mezinárodního civilního procesního práva jsou zařazovány do mezinárodního práva soukromého v širším smyslu a upravují postup soudů a jiných orgánů a účastníků, případně dalších osob a vztahů mezi nimi vznikajících v řízení o soukromoprávních věcech obsahujících mezinárodní prvek.⁸ Těmito normami se tato práce nebude detailněji zabývat.

Mezinárodní právo soukromé řeší situace, kdy na soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem dopadají nejméně dva právní řády, přičemž použit může být pouze jeden z nich, nebo žádný, pokud je k dispozici přímá unifikovaná úprava. Kolizní unifikovaná úprava pak sice neupravuje danou otázku přímo, ale zajišťuje stejný postup pro stanovení použitelného (rozhodného) práva (právního řádu).

2.2.1 Kolizní metoda úpravy

Úprava soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem se uskutečňuje právními normami umožňující výběr některého z dotčených právních řádů. Tyto normy se nazývají **normy kolizní**, jejichž hlavní funkce spočívá právě ve výběru práva. Pokud má soukromoprávní poměr mezi stranami vztah k více než jednomu právnímu řádu, je třeba aby takováto právní norma určila právě jeden z nich, kterým se daný právní vztah bude řídit. Kolizní norma se omezuje, podle určitých hledisek, jen na určení právního řádu některého státu, jehož **věcnými normami** se bude právní vztah řídit. Kolizní norma tak upravuje právní vztah nepřímou, neobsahuje věcnou úpravu, nestanoví práva a povinnosti účastníků právního poměru. Nelze k ní přistupovat izolovaně, ale ve spojení s věcnými normami, na které odkazuje. Kolizní

⁸ *Kučera, Z.* Mezinárodní právo soukromé. 6. vydání. Brno: Doplněk, 2004, str. 376.

norma vytváří společně s věcnou normou, na kterou odkazuje, pravidlo chování.⁹ Kolizní normy nejsou institutem cizím ani v systémech common law. Široce používaný je např. ve Spojených Státech amerických tzv. Restatement Second of Conflict of Laws z roku 1969, který představuje nezávazný „kodex“ kolizních norem.

V českém právu stěžejní část ZMPS tvoří kolizní normy. Tyto normy se zpravidla skládají ze dvou částí - rozsahu a navázání. Samotný **rozsah** nám určuje okruh právních vztahů/otázek, na které se příslušná norma vztahuje. **Navázání** nám pak určuje, kterého právního řádu se má pro úpravu příslušné otázky použít. K určení rozhodného práva se v navázání používá tzv. **hraničního určovatele** (tím bývá nejčastěji státní příslušnost; domicil; sídlo; místo, v němž byl učiněn právní úkon; místo polohy věci; apod.). Příslušná kolizní norma se nazývá dvoustrannou tehdy, obsahuje-li rozsah i navázání.¹⁰

V současnosti jsou silné snahy o unifikaci kolizních norem, upravujících soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem. **Unifikací**, či jinak též sjednocováním práva, rozumíme záměrnou společně podniknutou činnost unifikujících subjektů (států) za účelem vytvoření jednotného textu právních norem, který bude uveden jako platné právo do právních řádů těchto států na základě jejich mezinárodněprávního závazku. Též se tímto výrazem rozumí výsledek této činnosti, tj. soubor unifikovaných norem.¹¹ Cílem těchto unifikačních snah je jak vytvoření jednotného textu, tak zamezení jevu, který je známý pod pojmem „**forum shopping**“ - tedy aby nedocházelo k případům, že budou o dané věci rozhodovat soudy různých států a dojde k aplikaci jiného právního řádu z důvodu odlišných vnitrostátních úprav dané problematiky (např. u kupní smlouvy soud jednoho státu použije právní řád státu, v němž má sídlo kupující, ale soud druhého státu aplikuje právní řád státu, v němž má sídlo prodávající). Dané strany smlouvy pak přirozeně budou volit ten právní řád, který bude pro ně v dané situaci výhodnější.

⁹ *Kučera, Z. Mezinárodní právo soukromé. 6. vydání. Brno: Doplněk, 2004, str. 93 a násl.*

¹⁰ *Podrobněji Kučera, Z. Mezinárodní právo soukromé. 6. vydání. Brno: Doplněk, 2004, str. 97 a násl.*

¹¹ *Kučera, Z. Mezinárodní právo soukromé. 6. vydání. Brno: Doplněk, 2004, str. 64.*

Různost právních úprav soukromoprávních vztahů by mohla být řešena klasicky, tj. vnitrostátními předpisy, avšak unifikace kolizních norem, především v evropském měřítku, zajišťuje stejný postup bez ohledu na stát fóra. Jde tak o úpravu kvalitativně vyššího stupně.¹² Unifikovanou úpravou kolizních norem, kterou se tento text bude dále zabývat je Římská úmluva, Nařízení Řím I i Nařízení Řím II. Jedná se o unifikovanou úpravu kolizních norem smluvních a mimosmluvních závazkových vztahů.

Výběr rozhodného práva pomocí kolizních norem je předpokladem pro zachování zákonnosti a právní jistoty účastníků. Tento výběr je charakteristický tím, že při něm nezáleží na obsahu hmotněprávních norem, kterých bude použito. Tuzemské a cizí právo jsou si při výběru rovny. Náprava možných nepříznivých důsledků použití cizího práva se uplatní až po provedení výběru rozhodného práva na základě výhrady veřejného pořádku.

2.2.2 Přímá metoda úpravy

Odlišnou metodou právní úpravy od úpravy kolizní je tzv. metoda přímé úpravy za použití **přímých hmotněprávních norem**. Přímá metoda úpravy se vyznačuje tím, že přímo upravuje danou problematiku, tedy obsahuje úpravu práv a povinností účastníků příslušných soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem, bez odkazu na jiný právní řád.

Pokud se při hledání použitelné právní normy dojde k závěru, že taková přímá úprava existuje, musí se přednostně použít tento právní předpis. Takovými právními předpisy bývají typicky různé dvoustranné smlouvy mezi státy (velice málo se s nimi setkáváme v právních normách vnitrostátní povahy), které upravují příslušnou problematiku. Dále se vyskytují v mezinárodních smlouvách, díky kterým dochází v dané oblasti k unifikaci vymezených druhů soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem. Při této unifikaci není odstraněna dosavadní právní úprava v právních řádech zúčastněných států. Ta platí nadále pro vztahy vnitrostátní a i pro ty

¹² Rozehnalová, N., Týč, V., Novotná, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 26.

vztahy s mezinárodním prvkem, které nepatří do předmětu úpravy unifikovaných přímých norem, pokud se má pro ně na základě kolizní normy použít práva dotyčného státu. Znáмым příkladem je Vídeňská úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží, která upravuje problematiku kupních smluv.¹³

2.3 Pojem a předmět evropského mezinárodního práva soukromého

Evropské mezinárodní právo soukromé (a procesní) zahrnuje tři okruhy právních norem práva ES, jimiž jsou

- a) normy upravující pravomoc, resp. tzv. mezinárodní příslušnost civilních soudů určitého členského státu EU v přeshraničních sporech, jakož i otázky spolupráce těchto soudů,
- b) normy určující rozhodné právo, které bude na daný soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem aplikováno, tzn. kolizní normy a
- c) normy upravující uznání a výkon a cizích soudních a dalších rozhodnutí, tj. rozhodnutí vydaných v jiných členských státech EU, v soukromoprávních věcech.¹⁴

Předmětem evropského mezinárodního práva soukromého jsou soukromoprávní vztahy vznikající v oblasti přeshraničních styků v rámci Evropské unie, které jsou regulovány jednotnou úpravou vyplývající z práva ES. Prameny právní úpravy jsou v důsledku tohoto vymezeny nejen akty primárního a sekundárního práva ES, ale i některými mezinárodními smlouvami a vnitrostátními předpisy jednotlivých členských států, přijatými k vnitrostátnímu provedení práva ES.¹⁵

¹³ *Kučera, Z.* Mezinárodní právo soukromé. 6. vydání. Brno: Doplněk, 2004, str. 65.

¹⁴ *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 10.

¹⁵ *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 15.

3. PRAMENY MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO

Normy mezinárodního práva soukromého lze nalézt v pramenech vnitrostátního práva, v mezinárodních smlouvách i v pramenech práva Evropských společností.

3.1 Prameny v českém právním řádu

Jak bylo již výše uvedeno, mezinárodní právo soukromé je vnitrostátní právní disciplínou. Právní úprava soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem je záležitostí každého jednotlivého státu. I když tyto vztahy mají, díky existenci mezinárodního prvku, jistou mezinárodní povahu, účastníky jsou fyzické a právnické osoby, které nejsou subjekty mezinárodního práva. Takovým účastníkem sice může být také stát, nicméně v rámci úpravy soukromoprávních vztahů vystupuje jako subjekt soukromého práva. Nelze tedy užít úpravu mezinárodního práva veřejného.

Každý stát má tedy své vlastní mezinárodní právo soukromé. V České republice je úprava obsažena především v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním. Dále pak jsou některé kolizní normy obsaženy v zákoně směnečném a šekovém, č. 191/1950 Sb., v obchodním zákoníku, č. 513/1991 Sb. a v některých dalších.¹⁶

Podle Smlouvy mezi Českou republikou (a dalšími státy) o přistoupení České republiky (a dalších států) k Evropské unii, ke které je připojen Akt o podmínkách přistoupení České republiky (a dalších států) k Evropské unii a o úpravách smluv, na nichž je založena Evropská unie, jehož ustanovení tvoří nedílnou součást smlouvy o přistoupení a který zakotvuje podmínky přijetí a úpravy smluv, jež si toto přijetí vyžaduje, je pro Českou republiku, ke dni 1. 5. 2004, závazné také právo ES platné k tomuto dni – tzv. *acquis communautaire*.

¹⁶ Zákoník práce (č. 262/2006 Sb.), zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.), zákon o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů (č. 216/1994 Sb.), zákon o námořní plavbě (č. 61/2000 Sb.).

3.2 Prameny v Evropském společenství

Právní normy evropského mezinárodního práva soukromého, jakožto obecně závazná pravidla chování, jsou obsaženy v pramenech práva ES. Kromě právních norem mohou být pramenem práva i tzv. akty aplikace práva, které jsou závazné pouze vůči subjektům, kterým jsou určeny (tzv. rozhodnutí). Prameny práva ES se obecně dělí na právo primární, sekundární a terciární.

Primární právo ES tvoří zakládací smlouvy, jejich následné změny a doplnění i veškeré jejich přílohy, dále smlouvy o přistoupení jednotlivých členských států a konečně obecné zásady evropského práva.

Sekundární právo ES tvoří typické právní akty, tj. nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska a dále atypické právní akty, např. opatření či hlavní směry.

V souvislosti s existencí práva ES v širším smyslu se hovoří o **právu terciárním**, jež tvoří komunitární úmluvy uzavírané mezi členskými státy ES k uskutečňování cílů ES. Stranou výkladu budou ponechány prameny tzv. Unijního práva předvídaný Smlouvou o EU a rozvinuty Amsterodamskou smlouvou.¹⁷

Následující výklad se bude soustředit na takové prameny evropského práva, které jsou relevantní pro evropské mezinárodní právo soukromé, se zaměřením na kolizní úpravu závazkových vztahů.

Ustanovení primárního práva mají obecný význam pro tvorbu mezinárodního práva soukromého a detailně budou rozebrána v následující kapitole. Ustanovení primárního práva jsou přímo aplikovatelná a zpravidla jim byl přiznán ESD přímý účinek (tzn. není potřeba recepce do národního práva členského státu). Právní základ evropského mezinárodního práva soukromého je obsažen ve Smlouvě o založení Evropského společenství (dále jen SES), v konsolidovaném znění. Tuto v základu tvoří Římská smlouva o založení Evropského hospodářského společenství z roku 1957

¹⁷ Podrobněji Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. Evropské právo. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, str. 223 a násl.

a změny této zakládací smlouvy, zejména prostřednictvím Jednotného evropského aktu z roku 1986, Maastrichtské smlouvy o Evropské unii z roku 1992, Amsterodamské smlouvy z roku 1997 a Niceské smlouvy z roku 2001. Ustanovení hlavy IV. SES obsahují zmocnění Rady přijímat za součinnosti Komise a Evropského parlamentu předpisy sekundárního práva. Podle Článku 249 SES to jsou nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska. Ve většině případů, je ponecháno na evropských institucích, který ze zmíněných prostředků použijí k úpravě konkrétní otázky.

Výše uvedené předpisy sekundárního práva jsou hlavním pramenem evropského mezinárodního práva soukromého.

Nařízení mají obecnou platnost, jsou závazné ve všech svých částech a přímo použitelné. Nevyžadují vydání žádného vnitrostátního předpisu k jeho provedení. Nezavazují jen členské státy, ale i soukromé fyzické či právnické osoby na území členských států. Tento nástroj úpravy je vzhledem k jeho vlastnostem považován za nejefektivnější z hlediska unifikace práva ES. Jeho nedostatek, z pohledu členských států, lze spatřovat v tom, že členské státy nemohou ovlivnit způsob začlenění nařízení do právního řádu státu.¹⁸ V současné době je nejnovější kolizní úprava závazkových vztahů v rámci ES/EU tvořena právě pomocí nařízení.¹⁹

Směrnice jsou závazné pro členský stát, jemuž je určena, pokud jde o výsledek či cíl, kterého má být dosaženo. Je na členských státech, jaké metody k dosažení směrnicí předepsaného výsledku použijí. Dále je ve směrnicích obsažena lhůta, do které je nutno předepsaný výsledek provést. Zřetelnou výhodou tohoto nástroje je skutečnost, že každý členský stát může užít k implementaci směrnice do vnitrostátního právního řádu takové terminologie a postupů, které jsou tomuto právnímu řádu vlastní. Nevýhoda tohoto nástroje spočívá především na skutečnosti, že směrnice jsou velmi často implementovány pozdě (tj. po předepsané lhůtě) či

¹⁸ *Smits, J.* The making of European Private Law - Toward a IUs Commune Europaeum as a Mixed Legal System. Intersentia, 2002, str.10.

¹⁹ Nařízení EP a Rady (ES) č. 593/2008, o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy a nařízení EP a Rady (ES) č. 864/2007, o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy.

neodpovídajícím způsobem. Dále, rozdílnost prováděcích právních úprav jednotlivých členských států vede k tomu, že směrnice není nástrojem dostatečně „harmonizujícím“. A konečně, jako nevýhodu lze též spatřovat skutečnost, že ESD má pravomoc vykládat jen samotnou směrnici, nikoliv národní předpis, který je na takové směrnici založen.²⁰

Rozhodnutí orgánů ES je závazné pouze pro toho, komu je adresováno. Jak již bylo výše uvedeno, jsou aktem aplikace práva, které vyžadují ke své platnosti a účinnosti oznámení svým adresátům. V oblasti mezinárodního práva soukromého jsou používány jako pramen práva výjimečně.

Doporučení a stanoviska podávaná a zaujímaná orgány ES nejsou závazná, význam mohou mít pro interpretaci.

Jak již bylo zmíněno, tzv. **komunitární úmluvy**, jinak označovány též jako komunitární konvence nebo doplňkové (subsidiární) dohody, jsou pramenem tzv. terciárního práva. Tyto komunitární úmluvy jsou sjednávány na základě čl. 293 / ex čl. 220 SES. Následující výklad se bude zabývat především Římskou úmluvou pro smluvní závazkové vztahy z roku 1980, která je některými autory řazena právě do terciárního práva.²¹ Byla uzavřena mezi členskými státy ES, ale nikoliv dle výše uvedeného čl. 293 / ex čl. 220 SES. Je to svým charakterem mezinárodní úmluva, která byla uzavřena členskými státy ES za účelem sjednocení mezinárodního práva soukromého a která platí jen mezi členskými státy ES, když nově přistupující státy k ES jsou povinny přistoupit rovněž k této úmluvě.²² Do budoucna se s právem terciárním jako pramenem práva dále nepočítá a v současnosti ustupuje do pozadí.

3.3 Mezinárodní smlouvy

Tradičním pramenem mezinárodního práva soukromého jsou též mnohostranné a dvoustranné mezinárodní smlouvy. Dle čl. 10 Ústavy a ustanovení § 2

²⁰ *Smits, J.* The making of European Private Law – Toward a IUs Commune Europaeum as a Mixed Legal System. Intersentia, 2002, str.11.

²¹ *Kučera, Z., Pauknerová, M., Růžička, K., Zunt, V.* Úvod do práva mezinárodního obchodu. 1. vydání. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2003, str. 157.

²² *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 44.

ZMPS mají mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána, aplikační přednost před rozdílným ustanovením českého zákona. Česká republika je stranou zejména dvoustranných smluv o právní pomoci²³ a smluv, které vznikly v rámci Haagské konference mezinárodní práva soukromého.

Dne 5. října 2006 bylo Radou EU přijato Rozhodnutí o přistoupení ke Konferenci (rozuměj Haagské konferenci mezinárodního práva soukromého)²⁴ a ES se stalo jejím členem ke dni 3. 4. 2007. Vzhledem k vývoji po Amsterodamské smlouvě (srov. kap. 4) se ukázalo jako nezbytné, aby členy Haagské konference nebyly pouze členské státy ES/EU (jako suverénní státy), ale aby se členem stalo samotné ES. Důsledek je takový, že po přistoupení ES k Haagské konferenci jsou přijaté mezinárodní smlouvy závazné ne pouze pro suverénní členské státy, ale pro celé ES a stávají se tak součástí komunitárního práva. Též ESD v důsledku výše uvedeného má pravomoc vykládat mezinárodní smlouvy přijaté na poli Haagské konference.²⁵

3.4 Vztahy jednotlivých pramenů

Mezi prameny primárního práva ES platí, že základní smlouvy jsou na sobě vzájemně nezávislé. Ze systému uspořádání pramenů práva ES vyplývá, že primární právo má přednost před ostatními prameny práva ES a společně s nimi i před prameny vnitrostátního práva jednotlivých členských států.²⁶ Co se týče vzájemných vztahů aktů sekundárního práva, je třeba se dívat přímo na ustanovení v daných předpisech. Např. Nařízení Řím II stanoví, že tímto nařízením není dotčeno použití právních předpisů ES, které ve zvláštních případech stanoví kolizní normy pro mimosmluvní závazkové vztahy.²⁷ Je tím zakotvena přednost takových předpisů komunitárního primárního či sekundárního práva, které obsahují speciální kolizní normy. Na základě ustanovení čl. 94 a 95 (ex čl. 100 a 100a) SES, které se týkají sblížení právních

²³ Např. Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o právní pomoci a právních vztazích ve věcech občanských, rodinných a trestních z roku 1983, č. 95/1983 Sb.

²⁴ Úřední věstník EU L 297 ze dne 26. 10. 2006.

²⁵ Podrobněji *Bělohávek, A.* Přistoupení Evropského společenství k Haagské konferenci o mezinárodním právu soukromém. *Právní zpravodaj* 12/2006, str. 6 a násl., či též *Pauknerová, M.* *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 48.

²⁶ Rozsudek ESD č. C 6/64 ve věci *Flaminio Costa v. ENEL* [1964] ECR 585, 593.

²⁷ Srov. čl. 27 Nařízení Řím II, obdobně též čl. 23 Nařízení Řím I.

předpisů v oblasti vnitřního trhu, zejména svobody pohybu zboží a služeb, byly přijaty směrnice, a to např. č. 93/13/EHS z roku 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Na základě ustanovení čl. 47 odst. 2 a čl. 55 SES jsou taktéž vydávány směrnice, a to např. č. 2002/83/ES z roku 2002, o životním pojištění. V těchto směrniciích se vyskytují kolizní normy, které se použijí jako *lex specialis* ve vztahu k nařízením.²⁸ Co se týče vztahu komunitárního právního předpisu – především nařízení a mezinárodní smlouvy, jako nejlepším se jeví řešení skrze výslovnou úpravu obsaženou přímo v nařízení či mezinárodní smlouvě. V Nařízení Řím I a Nařízení Řím II je uvedeno, že přede dnem přijetí těchto nařízení se použijí přednostně ustanovení mezinárodních úmluv, jejichž stranou je jeden nebo více členských států a která stanoví kolizní normy v rámci předmětu právní úpravy těchto nařízení. Tato nařízení se však použijí přednostně v případech, kdy určitá právní otázka je upravena v mezinárodních úmlouvách uzavřených výlučně mezi členskými státy a týká se předmětu právní úpravy těchto nařízení.²⁹ Naproti tomu čl. 21 Římské úmluvy nechává přednost jiným mezinárodním úmlouvám, ať již před, či po vstupu Římské úmluvy v platnost.³⁰ Co se týče mezinárodních smluv přijatých v budoucnu, čl. 23 Římské úmluvy stanoví možnost konzultačního řízení mezi smluvními státy.

²⁸ Výjimkou je pouze, dle čl. 23 Nařízení Řím I, čl. 7 Nařízení Řím I, jehož kolizní normy pro pojistné smlouvy mají přednost před zvláštními kolizními normami (*lex specialis*) evropského práva.

²⁹ Srov. čl. 25-26 Nařízení Řím I a čl. 28 Nařízení Řím II.

³⁰ Pro ČR tak platí, že přednostně se aplikuje např. Vídeňská úmluva o smlouvách o mezinárodní koupi zboží z roku 1980, či Newyorská úmluva o promlčení při mezinárodní koupi zboží z roku 1988.

4. VÝVOJ REGULACE MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO V RÁMCI ES

Evropské mezinárodní právo soukromé prošlo během existence ES rychlým vývojem. Unifikační tendence jsou zvláště v této oblasti velmi výrazné. Tato kapitola se bude soustředit na tento vývoj s důrazem na kolizní úpravu závazkových vztahů.

4.1 Římská smlouva o založení EHS z roku 1957

Právní základy harmonizace soukromého práva jsou stanoveny již v Římské smlouvě o založení Evropského hospodářského společenství. Úkolem Společenství je vytvoření společného trhu.³¹ Mají být odstraněny všechny překážky, které tomu brání, včetně překážek právních. K dosažení tohoto cíle je jedním z nástrojů stanovených v SES sblížení právních předpisů členských států v míře nutné pro náležité fungování společného trhu.³²

Dlouhou dobu jedinými instrumenty sblížení jakýchkoliv právních předpisů byl čl. 94 SES, na jehož základě Rada, se součinností Komise a Evropského parlamentu, může přijímat směrnice ke sblížení předpisů členských států mající vliv na vytváření nebo fungování společného trhu a subsidiární mezinárodní dohody přijímané podle článku 293 (ex čl. 220) SES³³. Částečný význam měl i čl. 308 SES, dovolující přijímání opatření v zájmu společného trhu. Prvotním pramenem mezinárodního práva soukromého se díky tomuto stalo tzv. právo terciární.

³¹ Srov. čl. 2 SES.

³² Srov. čl. 3 odst. 1 písm. h) SES.

³³ Čl. 293 / ex čl. 220 SES: Členské státy zahájí mezi sebou v případě potřeby jednání s cílem zajistit ve prospěch svých státních příslušníků:

- ochranu osob, jakož i požívání a ochranu práv za týchž podmínek, které každý stát stanoví pro své vlastní státní příslušníky,
- zamezení dvojího zdanění uvnitř Společenství,
- vzájemné uznávání společností ve smyslu pododstavce 2 článku 48, zachování jejich právní subjektivity v případě přenesení sídla z jedné země do druhé a možnost slučování či splynutí společností, které se řídí právem různých členských států,
- zjednodušení formalit, jimž podléhá vzájemné uznávání a výkon soudních rozhodnutí a rozhodčích nálezů.

Z hlediska kolizní závazkové právní úpravy má největší význam Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy z roku 1980, která, jak již bylo výše uvedeno, však pod čl. 293 / ex. čl. 220 nespadá, je však některými autory řazena právě do práva terciárního.

4.2 Jednotný evropský akt z roku 1986

Podstatné změny pro evropské mezinárodní právo soukromé přinesl Jednotný evropský akt z roku 1986, za jehož přispění začaly vznikat první směrnice (sekundární právo ES) obsahující kolizní normy, a to např. směrnice č. 85/577/EHS z roku 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory či směrnice č. 93/13/EHS z roku 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

4.3 Maastrichtská smlouva z roku 1992

Maastrichtská smlouva o založení Evropské unie (SEU) zavedla tzv. soustavu tří pilířů. Jistý význam tato smlouva měla pro evropské mezinárodní právo procesní. Třetí pilíř Evropské unie zahrnoval justiční spolupráci v civilních věcech. Instrumentem justiční spolupráce ale stále zůstávaly mezinárodní smlouvy, které mohly být sjednávány na základě článku K.3 Maastrichtské smlouvy. Z hlediska kolizní úpravy závazkových vztahů měla tato smlouva pramalý význam.

4.4 Amsterodamská smlouva z roku 1997

Amsterodamská smlouva z roku 1997, která vstoupila v platnost v roce 1999, vytvořila další stupeň, který nazvala „prostor svobody bezpečnosti a spravedlnosti“. Jednou ze složek tohoto prostoru je složka soukromoprávní, která byla přenesena do prvního (komunitárního) pilíře. Dopad toho byl takový, že orgány ES měly pravomoc vydávat akty sekundárního práva samy a nikoliv cestou konsensuálních aktů všech členských států. Do SES byla vložena nová hlava III. (dnes IV.), nazvaná „Vízová, azylová a přistěhovalecká politika a jiné politiky týkající se volného pohybu osob.“ Celá soukromoprávní oblast je obsažena pod pojmem „jiné politiky“. Již v úvodním

čl. 61 této hlavy je stanoveno, že „...Rada přijme k postupnému vytváření prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti opatření v oblasti soudní spolupráce v občanských věcech podle článku 65.“ Opatřením (vydávaným dle čl. 67 SES) je míněn jakýkoliv akt Rady, včetně aktů sekundárního práva (tedy především směrnice, či nařízení). Nový přístup k regulaci soukromoprávní oblasti je tedy zakotven v čl. 65 SES.³⁴ Čl. 293 SES a komunitárních úmluv se od přijetí Amsterodamské smlouvy v praxi přestalo využívat.

Pro oblast kolizních norem však čl. 65 písm. b) SES hovoří o podpoře slučitelnosti (kompatibility) národních právních norem, nikoliv o jejich unifikaci, což jako jediné má v této oblasti praktický význam. Tento nedostatek smlouvy je způsoben patrně pouhou snahou autorů smlouvy o co nejflexibilnější úpravu.³⁵

Rada má tedy oprávnění přijímat opatření dle čl. 65 SES, ale je ve své pravomoci omezena. Musí se řídit principem subsidiarity a proporcionality.³⁶ V oblastech, které nespádají do výlučné působnosti ES, může jednat pouze v případě, kdy cíle navrhované činnosti nemohou být uspokojivě dosaženy členskými státy, ale mohou být lépe dosaženy Společenstvím. Zároveň činnost Společenství nesmí překročit rámec toho, co je nutné pro dosažení cílů SES.³⁷ I přesto, že jsou zakotveny zmíněné principy, neexistuje pevná hranice jejich interpretace. Například není explicitně stanoveno, co jsou tzv. výlučné pravomoci Společenství, v jejichž případě nemusí být aplikován princip subsidiarity. Další omezení pravomoci je stanoveno

³⁴ Čl. 65 SES: Opatření v oblasti soudní spolupráce v občanských věcech s mezinárodním prvkem vydávaná podle čl. 67 a pokud je to nutné k náležitému fungování vnitřního trhu, zahrnují:

- a) zlepšení a zjednodušení
 - systému mezinárodního doručování soudních a mimosoudních písemností
 - spolupráci v opatřování důkazů
 - uznání a výkon soudních a mimosoudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech
- b) podporu slučitelnosti kolizních norem platných v členských státech a předpisů k řešení jurisdikčních konfliktů
- c) odstranění překážek pro hladký průběh civilněprocesních předpisů platných v členských státech.

³⁵ Podrobněji *Rozehnalová, N., Týč, V.* Evropský justiční prostor (v civilních otázkách). AUB Iuridica. Masarykova univerzita Brno, 2005, str.16 a násl.

³⁶ Podrobněji *Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R.* Evropské právo. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, str. 92 a násl.

³⁷ Čl. 5 SES.

v samotném článku 65 SES. Právní předpis může být přijat jen po splnění dvou kumulativních podmínek. Musí se týkat a) civilní věci s mezinárodním prvkem a b) může být přijat, jen pokud je to nutné k náležitému fungování vnitřního trhu. Jako v předchozím případě, opět nejsou stanoveny jednoznačné hranice. Pojmy „náležitého fungování vnitřního trhu“ a „mezinárodního prvku“ jsou vykládány velmi široce a postupem času se hranice výkladu dále posouvají.

Hlavou IV., jejíž součástí je i zmiňovaný čl. 65, SES nejsou vázány Spojené Království Velké Británie a Severního Irska, Irsko a Dánsko. Tyto státy jsou vázány zvláštními protokoly přijatými v souvislosti s Amsterodamskou smlouvou.³⁸ Na tyto státy se neaplikují ani předpisy přijaté v rámci této hlavy, ani rozhodnutí ESD týkající se těchto předpisů. Spojené Království a Irsko mají možnost vyjádřit svou vůli účastnit se přijímání a používání opatření podle Hlavy IV., nebo kdykoliv oznámit, že se chtějí již přijatého opatření účastnit.³⁹ Spojené Království a Irsko prozatím vždy přistupovaly k předpisům vydávaných dle čl. 65 SES na základě zvláštních prohlášení, tzv. „**opt-in**“. Spojené Království a Irsko se však nebude podílet na přijetí Nařízení Řím I, které pro ně tak nebude závazné ani použitelné. U Nařízení Řím II však tyto státy možnosti opt-in využily.⁴⁰ U Dánska je situace rozdílná v tom, že nemá, kvůli odlišnému postoji k evropské integraci, možnost „opt-in“. Jestliže se Dánsko rozhodne být vázáno normou vydanou dle Hlavy IV. SES, stává se tak podle mezinárodního práva veřejného, nikoliv dle práva komunitárního.⁴¹ Tato skutečnost je řešena tzv. **paralelními dohodami**, které jsou zvláštními bilaterálními smlouvami mezi Radou a Dánskem, pomocí kterých může Dánsko přistoupit k takovým normám. V budoucnu lze očekávat uzavření paralelních dohod v souvislosti s Nařízením Řím I a Nařízením Řím II.

³⁸ Čl. 69 SES.

³⁹ Čl. 3 a 4 Protokolu o postavení Spojeného Království a Irska.

⁴⁰ Srov. čl. 1 odst. 4 a čl. 3 Nařízení Řím II.

⁴¹ Čl. 5 odst. 1 Protokolu o postavení Dánska.

4.5 Niceská smlouva z roku 2001

Tato smlouva přidává k čl. 67 SES nový odst. 5. Důsledek tohoto ustanovení je takový, že Rada schvaluje právní akty v oblasti soudní spolupráce v občanských věcech kvalifikovanou většinou, pouze v oblasti rodinného práva je nutná jednomyslnost.

4.6 Lisabonská smlouva z roku 2007

Tato tzv. Reformní smlouva, která ještě nebyla ratifikována všemi členskými státy, ruší Maastrichtskou smlouvou zakotvenou soustavu tří pilířů a mění dosavadní dokumenty, a to SEU, SES (nově označena jako SFEU – Smlouva o fungování Evropské unie) a Smlouvu o Euratomu. Lisabonská smlouva obsahuje jen malé úpravy v oblasti „Justiční spolupráce v občanských věcech“, která je 3. kapitolou Hlavy V. – „Prostor svobody, bezpečnosti a práva“. Největším rozdílem od čl. 65 SES je skutečnost, že podmínkou pro sblížení právních předpisů členských států již není nezbytnost řádného fungování vnitřního trhu.⁴² Společná úprava v oblasti mezinárodního práva soukromého tak může získat větší záběr. Lisabonská smlouva se vůbec nezmiňuje o komunitárních úmluvách, kterých se přestalo v praxi využívat již od dob účinnosti Amsterodamské smlouvy.

⁴² Srov. čl. 81 SFEU.

5. ŘÍMSKÁ ÚMLUVA

5.1 Úvod k Římské Úmluvě

V roce 1972 pod záštitou Evropské komise vznikl projekt úmluvy, která by zajistila pravidla pro volbu práva jak pro smluvní závazkové vztahy, tak pro mimosmluvní závazkové vztahy (civilní delikty - torts). Protože nebylo možno dosáhnout řešení, které by bylo vhodné pro všechny strany, projekt se omezil pouze na smluvní závazkové vztahy. Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy byla uzavřena v roce 1980. Státy, které později přistupovali ke Společenství, přistupovali též k Římské úmluvě. Tak i Česká republika se zavázala přistoupit k ŘÚ v Aktu o podmínkách přistoupení k Evropské Unii a přistoupila k ní v Úmluvě o přistoupení v roce 2005.⁴³ Navíc se k ŘÚ jako nečlenský stát ES připojilo také Polsko. Protokoly připojené k této úmluvě přiznávají pravomoc autoritativního výkladu ESD. ESD se vyjadřoval k ŘÚ většinou nepřímo, hlavně v souvislosti s určováním soudní příslušnosti. Existuje též judikatura vytvořená rozhodovací praxí soudů členských států. Jako mezinárodní smlouva je ŘÚ součástí českého právního řádu a aplikuje se přednostně před zákonem.⁴⁴ V rozsahu své působnosti tak Římská úmluva nahrazuje ZMPS. Návod k interpretaci ŘÚ poskytuje Zpráva o Úmluvě o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, jejíž autory jsou Mario Giuliano a Paul Lagarde.⁴⁵

Závazek jednotné interpretace smluvními státy Římské úmluvy je obsažen v čl. 18 ŘÚ. Institucionálně je jednotná interpretace zajištěna Prvým a Druhým protokolem o výkladu Úmluvy o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy. ESD má pravomoc interpretovat nejen Římskou úmluvu, ale též přístupové akty jednotlivých států k ní. Příslušné orgány členských států však nejsou povinny ESD předkládat interpretační dotaz, pouze ho předložit mohou. V současnosti existují jen

⁴³ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí ČR č. 64/2006 Sb. m.s.

⁴⁴ Srov. čl. 10 Ústavy.

⁴⁵ Úřední věstník ES C 282, 31.10.2008, str. 1-50.

databáze obsahující rozhodnutí národních soudů. Elektronická databáze byla vytvořena institutem ERA.⁴⁶

Římská úmluva se skládá ze tří hlav. Hlava první obsahuje vymezení aplikace úmluvy, hlava druhá jednotlivá kolizní ustanovení a hlava třetí závěrečná ustanovení. Základní koncepce této úmluvy stojí na čtyřech základních pilířích a to: 1. **autonomii vůle stran**, omezené ochranou určitých podstatných veřejných zájmů, 2. při nevyužití autonomie vůle stran se aplikuje právo na **principu nejvyššího spojení** s posuzovaným právním vztahem, 3. ochraně **veřejných zájmů** státu, 4. principu a mechanismu **jednotné interpretace**.⁴⁷

Dle čl. 22 odst. 1 ŘÚ je umožněno smluvním státům učinit **výhrady**, a to konkrétně k ustanovením čl. 7 odst. 1 a čl. 10 odst. 1 písm. e) ŘÚ. Výhradou je třeba rozumět vyhrazení práva neuplatňovat uvedená ustanovení, a to při podpisu, ratifikaci, přijetí či schválení Římské úmluvy. Které státy učinily výhradu je uvedeno v příslušných kapitolách.

V roce 2003 Komise vydala Zelenou knihu o možné konverzi Římské úmluvy do komunitárního práva ve formě nařízení. V roce 2005 byl Komisí představen návrh takového nařízení vztahující se na smluvní závazkové vztahy. 17. června 2008 byla přijata finální verze nařízení o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy č. 593/2008 a bylo publikováno 4. července 2008 v Úředním Věstníku Evropské Unie pod číslem L 177/06 – Nařízení Řím I (srov. dále kapitolu 6.).

5.2 Působnost Římské Úmluvy

5.2.1 Věcná působnost

Článek 1⁴⁸

Oblast působnosti

⁴⁶ <http://www.rome-convention.org>

⁴⁷ Rozehnalová, N. Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Úmluva o právu použitelném pro závazky ze smluv. Část VIII., Právní fórum 9/2005, str. 326.

⁴⁸ Byl použit text převzatý z databáze EUR-Lex, Úřední Věstník Evropské Unie C 334, 30.12.2005.

1. Tato úmluva se použije na závazky ze smluv, které mají vztah k právu různých zemí.

Čl. 1 odst. 1 ŘÚ stanoví, že se Římská úmluva vztahuje na závazky ze smluv, které mají vztah k právu různých států. Tím je vyjádřeno, že ŘÚ se použije na smlouvy, které obsahují mezinárodní prvek. Úmluva se nevyjadřuje k pojmu závazku ze smluv, kromě tzv. negativní definice vyjádřené v čl. 1 odst. 2 – 4, kde vypočítává závazky ze smluv vyloučené z aplikace ŘÚ. Úmluva se, jak vyplývá z čl. 3 odst. 3 ŘÚ, použije i tehdy, když mezinárodní prvek spočívá pouze ve smluvní volbě práva stranami, a to i přesto, že smlouva souvisí pouze s jednou zemí.⁴⁹ Článek 19 odst. 1 ŘÚ navíc dodává, že pokud se stát skládá z několika teritorií (jednotek) a každá z nich má vlastní právní normy upravující smluvní závazkové vztahy, takováto jednotka se pro použití Římské úmluvy pokládá za zemi. Římská úmluva se tak např. ve vztahu k Velké Británii použije pro řešení otázky, zda se pro danou smlouvu použije právo anglické, velšské, skotské, či právo Severního Irska.⁵⁰ Nicméně soudy v takovýchto jednotkách nejsou vázány k použití ŘÚ k řešení kolizních otázek mezi právními řády těchto jednotek v rámci jednoho státu.⁵¹

5.2.2 Věci vyloučené z aplikace Římské úmluvy

Vyloučenými z aplikace Římské úmluvy jsou jak výše uvedeno věci uvedené v čl. 1 odst. 2 písm. a) až h).

2. Nepoužije se na:

(a) otázky týkající se osobního stavu nebo způsobilosti fyzických osob k právům a právním úkonům, s výhradou článku 11;

Osobní stav a způsobilost fyzické osoby se posuzuje podle jiných kolizních norem než pro smluvní závazky. Jako výjimka je chápán článek 11 ŘÚ s ohledem na to, že ve státech systému common law jsou tyto otázky chápány jako součást

⁴⁹ Tzv. single-country contracts.

⁵⁰ Stone, P. EU Private International Law: Harmonization of Laws. London: Elgar European Law Publishing, 2007, str. 266.

⁵¹ Bogdan, M. Concise Introduction to EU Private International Law. Groningen: Europa Law Publishing, 2006, str. 116.

smlouvy⁵² a budou se tedy řídit ustanoveními Římské úmluvy. Smyslem čl. 11 je ochrana dobré víry osoby v právní řád místa jednání.⁵³

b) smluvní závazkové vztahy týkající se

- závěti a dědění,

- majetkových vztahů mezi manželi,

- práv a povinností z rodinných vztahů, rodičovství, manželství nebo z příbuzenství vzniklého manželstvím, včetně vyživovací povinnosti k dětem nemanželského původu;

Tímto výčtem je v podstatě vyloučeno celé rodinné (a též dědické) právo z důvodu, že dominujícími prvky těchto vztahů nejsou vztahy majetkové, nýbrž osobní. Problematika výživného ze zákona je taktéž vyňata z působnosti ŘÚ. Dle Zprávy Giuliano – Lagarde, pokud jde o ujednání o výživném, kdy je právní základ smluvní povahy, budou taková ujednání pod rozsah ŘÚ spadat, včetně těch, které se týkají výživného rodinného příslušníka. Obecně nejsou vyloučena darování, pokud nespadají pod rodinné či dědické právo.

c) závazkové vztahy ze směnek, šeků a směnek vlastních a jiných převoditelných cenných papírů v rozsahu, v jakém závazky z těchto převoditelných cenných papírů vyplývají z jejich převoditelnosti;

Jak uvádí Zpráva Giuliano – Lagarde, důvod vyloučení této oblasti závazků spočívá v tom, že některé státy považují tyto závazkové vztahy za mimosmluvní. Navíc je tato oblast upravena unifikovanými speciálními kolizními normami obsaženými v tzv. Ženevských úmluvách z roku 1930 a 1931 a ve Velké Británii v tzv. Bills of Exchange Act z roku 1882. Dále, ve většině právních řádů je obvyklé, že existují rozdíly v obchodování s cennými papíry v porovnání zejména s věcmi movitými, což logicky vede k vyloučení těchto rozdílných otázek z jednotné úpravy.

d) rozhodčí smlouvy a dohody o volbě soudu;

⁵² Tzv. contractual matters.

⁵³ K tomu srov. též kap. 5.6.4.

Takovéto smlouvy a dohody jsou vyloučeny především proto, že takovými otázkami se zabývá tzv. Nařízení Brusel I⁵⁴ především v jeho čl. 23 či čl. II a V Newyorské úmluvy o uznání a výkonu rozhodčích nálezů z roku 1958. Navíc se tyto smlouvy (rozhodčí, prorogační a derogační) řadí mezi tzv. smlouvy procesní, ležící ve sféře procesního práva, které upravují pravomoc a příslušnost soudů a nespádají tak do koncepce Římské úmluvy. Je nerozhodné či se jedná o zvláštní separátní smlouvu, či o pouhou smluvní doložku.

e) otázky upravené právem obchodních společností, sdružení a právnických osob týkající se například založení, způsobilosti k právům a právním úkonům, vnitřní organizace nebo rušení obchodních společností, sdružení a právnických osob a osobní zákonné odpovědnosti jejich společníků a orgánů za závazky obchodní společnosti, sdružení nebo právnické osoby;

Dosud se vedou spory o to, do jaké míry se ŘÚ na závazky tohoto typu vztahuje. Tato otázka prošla vývojem a v současné době se má za to, že pod toto ustanovení spadají veškerá ujednání nebo smlouvy před vznikem společnosti, jejichž cílem je založení závazků mezi zakladateli z hlediska vzniku společnosti a dále i veškeré otázky týkající se např. převodu podílů mezi společníky apod. (otázky samotné převoditelnosti by však již spadaly do práva společností a tudíž by se ŘÚ nepoužila). Rozdílné jsou názory na smlouvu o tichém společenství a na smlouvu o sdružení bez právní subjektivity.⁵⁵

f) otázku, zda může zástupce zavazovat vůči třetí osobě osobu, na jejíž účet tvrdí, že jedná, nebo zda může orgán obchodní společnosti, sdružení nebo právnické osoby tuto společnost, sdružení nebo osobu zavazovat vůči třetí osobě;

Z působnosti Římské úmluvy jsou vyloučeny pouze otázky způsobilosti zástupce zavazovat ve vztahu se třetí osobou, ostatní otázky smlouvy o zastoupení, tedy otázky vztahu zastoupeného se zástupcem a zástupce s třetí osobou, spadají do

⁵⁴ Nařízení Rady (ES) č. 44/2001, o soudní příslušnosti a uznání a výkonu soudních rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních.

⁵⁵ *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 218 s odkazem na další autory.

rozsahu ŘÚ. Otázka způsobilosti zástupce zavazovat ve vztahu ke třetí osobě nemůže záviset na volné volbě smluvních stran, a proto je vyloučena.

g) zakládání trustů a vztahy mezi zakladateli trustu, správci trustu a oprávněnými osobami;

Zde je záměrně použito termínu trust, aby se předešlo nedorozumění či záměně s obdobnými instituty v kontinentálních právních řádech. V anglickém právu má tento termín přesný význam.⁵⁶ Obdobné instituty práva kontinentálního totiž naopak z rozsahu ŘÚ vyloučeny nejsou.

h) dokazování a soudní řízení s výhradou článku 14.

Dle čl. 14 ŘÚ se právo rozhodné pro smlouvu použije do té míry, v jaké pro smluvní závazkové vztahy stanoví pravidla pro použití právních domněnek nebo určení důkazních břemen. Ostatní otázky jsou vyloučeny. Budou posuzovány podle práva sudiště (lex fori).

3. Ustanovení této úmluvy se nevztahují na pojistné smlouvy, na základě kterých jsou kryta rizika umístěná na území členských států Evropského hospodářského společenství. Při rozhodování, zda je riziko umístěno na těchto územích, použije soud své vnitrostátní právo.

4. Odstavec 3 se nevztahuje na smlouvy o zajištění.

Z čl. 1 odst. 3 ŘÚ vyplývá, že Římská úmluva se použije na pojišťovací smlouvy, které nepokrývají rizika na území členských států ES/EU. Použije se rovněž na veškeré smlouvy zajišťovací. Jestli je riziko situované na území členského státu ES/EU, o tom se rozhoduje na základě vnitrostátní úpravy členského státu ES/EU, státu fóra (lex fori) a v českém ZMPS je tato otázka upravena v ustanovení § 10a odst.

⁵⁶ Např. Knapp, V. Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1996, str. 181 a násl.

2. Ustanovení § 10a je společně s ustanovením § 10b ZMPS provedením harmonizované právní úpravy pojistné smlouvy pomocí směrnic⁵⁷.

5.2.3 Časová působnost

Čl. 17 ŘÚ stanoví, že se Římská úmluva ve smluvních státech vztahuje na smlouvy uzavřené po dni, ke kterému ŘÚ vstoupí pro daný stát v platnost. Avšak některé státy, jmenovitě Nizozemí či Švédsko, Římskou úmluvu aplikují bez ohledu na její časovou působnost. V ČR je aplikovatelná na smlouvy uzavřené v době od 1.7. 2006 (tj. po jejím vstupu v platnost pro ČR). Smlouvy uzavřené před tímto datem podléhají kolizní úpravě ZMPS.⁵⁸

5.2.4 Prostorově personální působnost

Římská úmluva platí univerzálně. Použije se na veškeré vztahy s mezinárodním prvkem, nikoliv pouze s komunitárním prvkem. Prosadil se tak princip univerzality. Rozhodným právem dle čl. 2 ŘÚ může být i právo státu, který není státem smluvním. Římská úmluva se vztahuje na evropská území smluvních států, včetně Grónska a na celé území Francouzské republiky s některými dalšími specifikacemi uvedenými v čl. 27 ŘÚ.

5.2.5 Vztah k jiné evropské legislativě

Dle čl. 20 ŘÚ se „*Touto úmluvou není dotčeno použití kolizních norem pro smluvní závazkové vztahy ve zvláštních oblastech, které jsou nebo budou obsaženy v právních aktech orgánů Evropských společenství nebo ve vnitrostátních právních předpisech, které byly při provádění takových právních aktů harmonizovány.*“

Odpovídajícím způsobem Římská úmluva podléhá kolizním ustanovením obsaženým v Druhé směrnici č. 88/357/EHS o neživotním pojištění, Směrnici č. 2002/83/ES, o životním pojištění, Směrnici č. 93/13/EHS, o nepříměřených

⁵⁷ První směrnice o jiném než životním pojištění č. 73/239/EHS, Druhá směrnice o jiném než životním pojištění č. 88/357/EHS, Třetí směrnice o jiném než životním pojištění č. 92/49/EHS a směrnice o životním pojištění č. 2002/83/ES.

⁵⁸ § 9 a násl. ZMPS.

podmínkách ve spotřebitelských smlouvách a další směrnice soustředící se na ochranu spotřebitele, jmenovitě směrnice č. 97/7/ES, č. 99/44/ES, č. 93/13 EHS, dále Směrnice č. 96/71/EHS o vysílání pracovníků a některé další.⁵⁹

Dále, evropská legislativa, která ve svém ustanovení obsahuje harmonizované závazné hmotněprávní pravidlo, může tímto implicitně⁶⁰ stanovit pravidlo volby práva (kolizní normu) určující tak svůj rozsah a převážit nad Římskou úmluvou.⁶¹ Toto vyplývá z rozsudku *Ingmar*.⁶²

5.2.6 Vztah k jiným mezinárodním úmluvám

Dle Čl. 21 ŘÚ, Římská úmluva nebrání přednostní aplikaci jiných mezinárodních úmluv, kterých se smluvní státy ŘÚ stanou smluvní stranou. Procedurální záruky, které se snaží zabránit střetu mezinárodních úmluv obsahující tutéž problematiku, jsou obsaženy v č. 23 a 24 ŘÚ. Multilaterálními úmluvami, které se principiálně zabývají volbou práva ve smluvní sféře a unifikují tak právo kolizní jsou především Haagská úmluva z 15. června 1955, o právu rozhodném pro smlouvy o mezinárodní koupi zboží a Haagská úmluva ze 14. března 1978, o právu rozhodném pro zprostředkování a zastoupení. Další mezinárodní úmluvy unifikují hmotněprávní pravidla pro určitý typ smluv.⁶³

⁵⁹ *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 250.

⁶⁰ Některými autory je též užíván pojem „tacitní ustanovení“ či „tacitní kolizní norma“, např. *Pauknerová, M.*

⁶¹ *Stone, P.* EU Private International Law: Harmonization of Laws. London: Elgar European Law Publishing, 2007, str. 269.

⁶² Rozsudek ESD č. C-381/98 ve věci *Ingmar GB Ltd v. Eaton Leonard Technologies Inc.* [2000] ECR I-9305.

⁶³ Jsou jimi např.: Vídeňská úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží, Newyorská úmluva o promlčení při mezinárodní koupi zboží, Úmluva o mezinárodní železniční přepravě, Úmluva o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní dopravě CMR, Montrealská úmluva o sjednocení některých pravidel o mezinárodní letecké přepravě, Budapešťská úmluva o smlouvě o přepravě zboží po vnitrozemských vodních cestách, Hamburská úmluva OSN o námořní přepravě zboží.

5.3 Volba práva⁶⁴

5.3.1 Výslovná volba práva

Čl. 3 odst. 1 ŘÚ stanoví, že smlouva se řídí právem, a) který si strany zvolí, nebo musí s přiměřenou jistotou b) vyplývat ze smlouvy samé, nebo c) z okolností případu. Strany si mohou zvolit jakýkoliv právní řád, až na některá omezení u určitých smluvních typů. Protože není žádná podmínka písemné formy této volby práva, bude postačující ústní forma, ke které dojde při vyjednáváních vedoucích k dohodě o podstatných náležitostech písemné smlouvy. Obyčejně je jakákoliv výslovná volba práva učiněna při uzavírání smlouvy. Volba však může být provedena též fakticky (např. v předcházející smlouvě jde-li o dlouhodobou praxi mezi stranami). Od vstupu Římské úmluvy v platnost se vedou živé diskuze o tom, co si lze představit pod pojmem „právo“ užitým v čl. 3 ŘÚ. Především praxe volá po možnosti užití „nestátního“ práva jako jsou např. Principy evropského smluvního práva (PECL – z anglického Principles of European Contract Law), Zásady mezinárodních smluv UNIDROIT⁶⁵ či tzv. lex mercatoria - obchodní zvyklosti, obchodní termíny, právní zásady vytvářené praxí. Stávající názory v odborné literatuře však považují aplikaci nestátního práva dle Římské úmluvy za nepřijatelnou.⁶⁶ Pro jednotlivé části smlouvy je možnost zvolit si různé právní řády. Tomuto jevu se nazývá v českých kruzích „štěpení“ smlouvy, lze se setkat i s francouzským výrazem „dépeçage“. V praxi se však štěpení smlouvy neobjevuje velmi často a ani se nedoporučuje. Praktická použitelnost je představitelná tam, kde existují ekonomicky propojené, nicméně samostatné právní vztahy ve smlouvě oddělitelné, např. zvláštní režim v otázce náhrady škody.

⁶⁴ Obecně k volbě práva srov. např. *Bělohávek, A.* Volba práva v závazkových vztazích s mezinárodním prvkem. Právní fórum 3/2006, str. 82 a násl. s odkazy na další autory.

⁶⁵ Blíže k tomuto např. *Novotná, P.* Prameny evropského smluvního práva. Vídeňská úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží a její vztah k Principům evropského smluvního práva a Zásadám mezinárodních obchodních smluv UNIDROIT. Právní fórum 7/2008, str. 289 a násl. s odkazy na další autory.

⁶⁶ *Rozehnalová, N., Týč, V.* Evropský justiční prostor (v civilních otázkách), AUB Iuridica, Masarykova univerzita Brno, 2005, str. 65.

Římská úmluva však nebrání ve svém čl. 3 odst. 2 též volbě práva až po sjednání smlouvy a v tomto případě nahrazuje dřívější volbu práva, ať již explicitní, implicitní (tj. provedenou fakticky) či na základě zásady nejužšího spojení (srov. v dalším textu). ŘÚ specifikuje, že změny rozhodného práva učiněné stranami po uzavření smlouvy se nedotknou její platnosti z pohledu formy ani práv třetích osob (např. ručitelů). Takováto následná volba práva je dle převažujících názorů retroaktivní, pokud nestanoví jinak a je možné ji učinit až do okamžiku, než začne soudce jednat ve věci samé. Vyloučena je však možnost tzv. hypotetické volby práva, kdy by soudce měl později zjistit úmysl stran učinit volbu práva. Možná a smyslu ŘÚ neodporující je též výslovná volba práva uskutečněná před uzavřením smlouvy, například v případě, kdy dlouhodobá smlouva dodavatelská může efektivně zajistit, že dodatečné kupní smlouvy, uzavřené mezi týmiž stranami ve shodě s dlouhodobou smlouvou, se budou řídit v dlouhodobé smlouvě dohodnutým právem, pokud dodatečná smlouva nestanoví jinak.

Jen malé omezení obsahuje v čl. 3 odst. 3 ŘÚ, které uvádí, že „*V případě, že všechny ostatní okolnosti v okamžiku volby souvisejí pouze s jednou zemí, nesmí být skutečností, že si strany zvolily cizí právo, ať již je volba práva spojena s volbou zahraničního soudu či nikoli, dotčeno použití právních ustanovení, od nichž se podle práva dotyčné země nelze smlouvou odchýlit („kogentní ustanovení“).*“ Kogentními ustanoveními (normami) se rozumí takové normy rozhodného práva, od kterých se ve smlouvě nelze odchýlit. Tak například, pokud strany, obě se sídlem ve Francii, uzavřou smlouvu ve Francii s jejím výkonem taktéž výlučně ve Francii, ale tato smlouva bude obsahovat klauzuli o tom, že v případě sporu bude rozhodovat anglický soud dle anglického práva, tento anglický soud bude muset přihlídnout ke všem kogentním francouzským normám. Nicméně volba anglického práva bude jinak platná.

Dle čl. 3 odst. 4 ŘÚ, existence a platnost dohody stran o volbě rozhodného práva musí být v souladu s čl. 8, 9 a 11 ŘÚ, které upravují materiální a formální platnost dohody a způsobilost k právním úkonům stran.

Složitá je situace v případě, pokud si strany zvolí takové právo, pod kterým by byla jejich smlouva neplatná. Římská úmluva samotná se zabývá platností či neplatností pouze volby práva, nikoliv platností či neplatností smlouvy samé pod právem již zvoleným. Existují dva protichůdné názory. První vychází z amerického práva⁶⁷, který by takovou volbu považoval za chybnou a taková volba by byla ignorována a nahrazena postupem dle čl. 4 ŘÚ (srov. dále v textu). Evropský přístup je v tomto ohledu nekompromisnější a volbu práva by ztvdil, i když by byla proti zájmu smluvních stran, tj. smlouva by byla neplatná.

5.3.2 Právo rozhodné v případě neexistence volby práva

Při absenci výslovné volby práva Římská úmluva v čl. 4 odst. 1 odkazuje na právo státu, se kterým smlouva prokazuje nejužší spojení. Nejužší spojení či **princip nejužšího spojení** znamená, že rozhodným právem pro daný smluvní vztah je právní řád toho státu, k němuž má smlouva nejbližší (nejužší) vztah. Lze-li však část smlouvy oddělit od jejího zbytku a prokazuje-li tato část užší spojení s jiným státem, může být užito výjimečně práva tohoto jiného státu. Zde opět dochází k jevu zvanému štěpení smlouvy. Za úzké spojení lze považovat např. místo uzavření smlouvy, místo plnění smlouvy, sídlo, bydliště, místo provozovny smluvních stran, povahu či předmět smlouvy atd. Tento princip vychází z právních řádů států common law. Hlavním účelem čl. 4 odst. 2 ŘÚ je skutečnost, že pro většinu smluv platí vyvratitelná domněnka, že se bude řídit rozhodným právem státu (a je s ním tedy v nejužším spojení), ve kterém má strana poskytující pro smlouvu **charakteristické plnění** v okamžiku svého uzavření své obvyklé bydliště či hlavní sídlo (tzv. **generální klauzule**).

Domněnka ustanovená čl. 4 odst. 2 ŘÚ, jinak též generální klauzule, se nepoužije pro případy, je-li **předmětem smlouvy nemovitost**. Pro tyto čl. 4 odst. 3 stanoví domněnku ve prospěch práva lex situs (tzn. práva polohy nemovitosti).

⁶⁷ Restatement Second of Conflict of Laws, § 187, comment e).

Podobně se čl. 4 odst. 2 ŘÚ nepoužije pro **smlouvy o přepravě zboží**, jak stanoví čl. 4 odst. 4 ŘÚ (kam spadají též tzv. charterové smlouvy, tedy dopravní nájemní smlouvy pro jedinou cestu a jiné smlouvy, jejichž hlavním účelem je přeprava zboží). Pro tyto smlouvy platí domněnka, že prokazují nejužší spojení se státem, ve kterém má dopravce (v českém úředním překladu ŘÚ je chybně uveden pojem „převahce“, což je vzhledem k ustálené terminologii zjevný nesmysl)⁶⁸ v době uzavření smlouvy své hlavní místo podnikání, je-li současně také státem nakládky nebo vykládky nebo je hlavním místem podnikání odesílatele.

Čl. 4 odst. 5 ŘÚ připouští existenci případů kdy **charakteristické plnění nemůže být rozpoznáno**, a proto domněnka dle čl. 4 odst. 2 ŘÚ nelze uplatnit. Jde o případy, kdy nelze určit předmět plnění, či se obtížně určuje osoba, která charakteristické plnění poskytuje. Příkladem může být např. směnná smlouva, smlouva o sdružení, smlouvy nepojmenované (*contractus inominatus*), smlouvy mezi autory a vydavateli apod. V tomto případě se rozhodné právo určí dle čl. 4 odst. 1 ŘÚ, tedy dle principu nejužšího spojení.

Druhá věta téhož odstavce stanoví, že domněnky dle čl. 4 odstavce 2, 3 a 4 neplatí, vyplývá-li celkově z okolností, že smlouva prokazuje užší spojení s jiným státem. Takovéto ustanovení je tzv. **úniková doložka**, která umožňuje odchýlit se od uvedených kolizních norem. Takováto doložka může být užitečným nástrojem ve specifických případech. Praxe však přinesla problém vztahu generální klauzule a únikové doložky, když soudy některých členských států přednostně aplikovali generální klauzuli, jiné únikovou doložku. Rozpor nakonec vyústil v řešení konstruované v Nařízení Řím I (srov. příslušnou kapitolu).

5.4 Chráněné smlouvy – smlouvy se slabší smluvní stranou

S cílem ochránit slabší smluvní stranu obsahuje ŘÚ v čl. 5 a 6 speciální pravidla volby práva pro spotřebitelské a pracovní smlouvy. ŘÚ neobsahuje ustanovení pro smlouvy pojišťovací, které jsou obsaženy ve směrnících, a to v První

⁶⁸ Blíže *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 228.

směrnici o jiném než životním pojištění č. 73/239/EHS, Druhé směrnici o jiném než životním pojištění č. 88/357/EHS, Třetí směrnici o jiném než životním pojištění č. 92/49/EHS a směrnici o životním pojištění č. 2002/83/ES.

5.4.1 Spotřebitelské smlouvy

Čl. 5 odst. 1 ŘÚ obecně vymezuje na jaké spotřebitelské smlouvy se Římská úmluva vztahuje. Odst. 2 téhož ustanovení pak stanoví, že volba práva, obecně dovolená čl. 3 ŘÚ, je limitována k prospěchu spotřebitele. Strany mohou zvolit pouze takové právo, které nevylučuje spotřebitelovu ochranu, jež mu poskytují kogentní normy práva státu jeho obvyklého bydliště. V případě, že volba práva nebyla provedena, použije se obecně čl. 4 ŘÚ, ale jeho aplikace nesmí zbavit spotřebitele ochrany kogentních norem ve státě jeho obvyklého bydliště.

Platí tak, že spotřebitel je chráněn právem jeho obvyklého bydliště, nebo právem, které splňuje požadavky generální klauzule čl. 4 odst. 2 ŘÚ, podle toho, co je pro spotřebitele výhodnější.

Při použití čl. 5 ŘÚ je možno vyřadit z použití čl. 3 či 4 ŘÚ, ale pouze za splnění alespoň jedné ze tří podmínek vyjmenovaných v čl. 5 odst. 2 ŘÚ: a) jestliže v tomto státě uzavření smlouvy předcházela nabídka učiněná výslovně nebo inzercí a spotřebitel učinil v tomto státě všechny kroky nezbytné z jeho strany k uzavření smlouvy, nebo b) jestliže druhá smluvní strana nebo osoba jí pověřená obdržela objednávku spotřebitele v tomto státě, nebo c) jestliže je předmětem smlouvy prodej zboží a spotřebitel se přemístil z tohoto státu do jiného, v němž poté učinil svou objednávku, za předpokladu, že tato cesta spotřebitele byla zajištěna prodávajícím za účelem uzavření smlouvy.

Čl. 5 odst. 4 ŘÚ stanoví na jaké druhy smluv se čl. 5 ŘÚ nevztahuje, tj. není potřeba zabezpečit spotřebiteli zvláštní ochranu. Nevztahuje se tedy na a) smlouvy o přepravě a b) na smlouvy o poskytnutí služeb, mají-li být služby poskytnuty spotřebiteli výlučně ve státě jiném, než ve kterém má svůj obvyklý pobyt (vztahuje se

však na smlouvy na jejichž základě jsou za paušální částku poskytovány doprava společně s ubytováním).

5.4.2 Individuální pracovní smlouvy

Čl. 6 ŘÚ, obdobně jako čl. 5 ŘÚ spotřebitele, chrání zaměstnance tak, že volba práva nesmí u individuálních pracovních smluv a pracovních vztahů zbavovat zaměstnance ochrany, jež mu poskytují kogentní normy práva, kterých by se použilo, kdyby k volbě práva nedošlo. Odst. 2 stejného článku stanoví, že při neexistenci volby práva se individuální pracovní smlouva či pracovní vztah řídí a) právem státu, ve kterém pracovník obvykle vykonává práci podle smlouvy, i když je dočasně odeslán do jiného státu, nebo b) právem státu, ve kterém se nachází místo podnikání (provozovna) zaměstnavatele, která zaměstnance zaměstnala (najala), ačkoli zaměstnanec v jednom a téže státě svou práci obvykle nevykonává. Pro případ, že by uvedené nevyhovovalo, obsahuje tento odstavec tzv. únikovou doložku, která stanoví, že pokud vyplývá z okolností, že pracovní smlouva má užší vztah k jinému státu, smlouva se bude řídit právem tohoto státu.

5.5 Imperativní ustanovení⁶⁹

Čl. 7 ŘÚ řeší problematiku tzv. imperativních či nutně použitelných norem, které se aplikují bez ohledu na to, který právní řád je pro smluvní závazkový vztah rozhodný. Nutně použitelné normy mají zpravidla veřejnoprávní charakter a jejich posláním je ochrana určitých zvláště důležitých zájmů státu, který tyto normy vydává. (např. povolení dovozu a vývozu určitého zboží).

Čl. 7 odst. 1 ŘÚ uvádí, že při použití práva určitého státu, určeného podle Římské úmluvy, může být přiznán účinek imperativním normám práva jiného státu, s nímž je právní vztah úzce spojen, jestliže tato pravidla musí být, v souladu s právem tohoto státu, ve stanoveném rozsahu aplikována bez ohledu na to, kterým právem se smlouva řídí. Při rozhodování o přiznání účinku těmto imperativním normám musí být brán v úvahu jejich charakter a účel, jakož i následky jejich použití či nepoužití. Jedná

⁶⁹ K otázce imperativních ustanovení více v kap. 5.6.7 Výhrada veřejného pořádku.

se tedy pouze o normy práva třetího státu, který není státem soudu (lex fori), ale ani státem, jež je pro závazkový smluvní vztah rozhodný (lex cause). Podstatné je též úzké spojení podle okolností dané věci. Toto ustanovení je značně kontroverzní a v některých členských státech ES zdvihlo vlnu nevole (Německo, Velká Británie, Portugalsko, Lucembursko a Irsko učinilo výhradu dle čl. 22 ŘÚ).

Ustanovení čl. 7 odst. 2 nečiní obtíže. I když imperativní ustanovení spadá pod právo státu soudu (lex fori), které není právem rozhodným pro smluvní závazkový vztah, lze jej i přesto aplikovat a žádné ustanovení ŘÚ této aplikaci nebrání. Podstatné rozhodnutí, týkající se tohoto ustanovení, je již výše zmiňovaný rozsudek ve věci *Ingmar*.⁷⁰ ESD zde došel k názoru, že některá ustanovení směrnic, jako práva lex fori, mohou mít takovou faktickou sílu (sílu imperativních ustanovení), že převáží nad volbou práva provedenou stranami. Tato imperativní ustanovení se použijí i přesto, že nejsou součástí rozhodného (stranami zvoleného) právního řádu. Názor, že ESD zde některým ustanovením směrnic propůjčil sílu imperativních ustanovení, však není obecně sdílen. Jiné názory tvrdí, že se spíše jedná o výhradu veřejného pořádku (srov. další text), či o omezení autonomie vůle stran dle čl. 3 ŘÚ.

5.6 Další otázky

Následující text se zabývá dalšími dílčími otázkami jako je materiální a formální platnost smlouvy, působnost práva rozhodného pro smlouvu, způsobilost k právním úkonům, postoupení pohledávky a subrogace, vyloučení zpětného a dalšího odkazu a výhrada veřejného pořádku.

5.6.1 Materiální platnost smlouvy

Dle čl. 8 odst. 1 ŘÚ se vznik a platnost smlouvy nebo kteréhokoli jejího ustanovení řídí právem určeným na základě Římské úmluvy za předpokladu, že smlouva nebo její ustanovení jsou platné. To platí pro veškeré myslitelné otázky

⁷⁰ Detailněji *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 247.

uzavírání smlouvy a tyto otázky se pak řídí právem, kterým se řídí smlouva (*lex causae*).

Výjimku tvoří odst. 2 téhož článku, který dovoluje straně smlouvy dovolat se práva státu, ve kterém má své obvyklé bydliště. Toto právo může stanovit, že strana se smlouvou svým chováním neprojevila souhlas. To je však možné pouze za předpokladu, vyplývá-li z okolností, že by nebylo rozumné určovat účinky jejího chování podle práva určeného v odst. 1. Chováním se rozumí jak aktivní, tak pasivní činnost (hlavně pak mlčení).

Článek 8 ŘÚ, jak již výše uvedeno, rozšiřuje čl. 3 odst. 4 ŘÚ tak, aby byla chráněna existence a platnost souhlasu stran s doložkou o volbě práva. Platnost volby práva bude tedy též posuzována dle práva, jímž se řídí smlouva (*lex causae*). Lze uplatnit též čl. 8 odst. 2 ŘÚ nastane-li otázka zda s volbou práva byl či nebyl druhou stranou učiněn souhlas. V tom případě se věc bude řídit právem místa bydliště této strany.

5.6.2 Formální platnost smlouvy

Formálními nároky na smlouvu a na jednostranné právní akty, učiněné s úmyslem mít právní následky, se zabývá čl. 9 ŘÚ. První čtyři odstavce se zabývají všemi smlouvami či jednostrannými právními akty, kromě těch uvedených v odst. 5 a 6, které slouží pouze pro určité typy smluv. Obecná pravidla stanovená v odst. 1 - 4 se tak pro tyto nepoužijí. Jak vyplývá ze Zprávy Giuliano - Lagarde, jednostrannými právními akty se rozumí pouze takové, které se vztahují k již uzavřené smlouvě, nebo k takové, která má být teprve uzavřena (návrh smlouvy, výpověď smlouvy, atd.⁷¹).

Dle čl. 9 odst. 1 ŘÚ smlouva uzavřená mezi stranami, které se nacházejí v témže státě, je z pohledu formy platná, jestliže splňuje požadavky práva rozhodného pro smlouvu určeného na základě ŘÚ nebo práva státu, ve kterém je smlouva uzavřena. Lze tedy použít jak právo smlouvy (*lex causae*), tak právo místa jednostranného právního aktu – uzavření smlouvy (*lex loci actus*). Pokud tedy

⁷¹ Pro další příklady srov. Zpráva Giuliano – Lagarde k čl. 9 ŘÚ.

smlouva splňuje požadavky na formu alespoň v jednom z těchto právních řádů, je z pohledu formy platná.

Podle Čl. 9 odst. 2 ŘÚ je smlouva uzavřená mezi stranami, které se nacházejí v různých státech, z pohledu formy platná, jestliže splňuje požadavky práva rozhodného pro smlouvu určeného na základě ŘÚ nebo práva jednoho z těchto států. Postačí tedy, pokud smlouva splní formální požadavky alespoň jednoho z uvedených právních řádů.

Čl. 9 odst. 3 ŘÚ se týká **smlouvy uzavřené zmocněncem**. U té je nutno při použití pravidel dle odst. 1 a 2 téhož článku brát v úvahu též právo země, v níž zmocněnec činí právní úkony. Je zde tedy navíc možnost použití (kromě právních řádů uvedených v odst. 1 a 2) tohoto právního řádu.

Čl. 9 odst. 4 ŘÚ se zabývá **jednostranným právním aktem (úkonem)**, který se týká již uzavřené či zamýšlené smlouvy. Ten je formálně platný, pokud splňuje formální náležitosti podle práva, který se na smlouvu použije nebo které by se použilo podle ŘÚ, nebo práva země v níž byl učiněn (*lex loci actus*).

Jak již výše uvedeno, čl. 9 odst. 5 ŘÚ není obecným pravidlem jako předchozí čtyři odstavce, ale týká se speciálního druhu smluv, konkrétně odkazuje na **smlouvy spotřebitelské**. Pro formu takových smluv se použije právo země, v níž má spotřebitel obvyklé bydliště. Z tohoto ustanovení je zřejmá ochrana spotřebitele jako slabší smluvní strany.

Čl. 9 odst. 6 ŘÚ se týká speciálně **smluv o nemovitostech** a stanoví, že taková smlouva je podřízena imperativním právním normám státu, kde se nemovitost nachází, pokud jsou podle tohoto práva tyto normy použitelné, bez ohledu na právo místa uzavření smlouvy a na právo, jímž se smlouva řídí.

5.6.3 Působnost práva rozhodného pro smlouvu

Působnost práva rozhodného pro smlouvu je uvedena v čl. 10 ŘÚ, ve kterém v odst. 1. písm. a) – e) lze nalézt **demonstrativní výčet** otázek, které se řídí právem rozhodným pro smlouvu, určeným na základě čl. 3 - 6 a 12 Římské úmluvy.

a) Výklad

Výklad smlouvy podléhá *lex causae*, tedy právu rozhodnému pro smlouvu samou. Skutečnosti potřebné pro výklad se však zjišťují dle práva *lex fori*, tedy práva soudu. Spojením těchto dvou pravidel dojdeme k závěru, že metoda zjišťování vůle je přenechána *lex fori* a následky toho, že nebyla zjištěna, *lex causae*.

b) Plnění závazků vyplývajících ze smlouvy

Pod pojem „plnění“ uvedené v ustanovení čl. 10 odst. 1 ŘÚ nespadají otázky způsobu plnění, které jsou upraveny v čl. 10 odst. 2 ŘÚ. Pod toto ustanovení spadají otázky jako např.: náležitá péče, která musí být vynaložena; podmínky místa a doby splnění; zda je možné, aby závazek splnila jiná osoba než dlužník; následky nesplnění závazku včetně náhrady škody; či otázka subsumpce pod smluvní typ.

c) Následky porušení smlouvy včetně určení škody, je-li upraveno právními normami, a to v rámci pravomoci soudu udělených mu procesními předpisy

Toto ustanovení je výsledkem kompromisu ve smyslu, že se vztahuje pouze na předpisy o určení výše náhrady škody, zatímco věcné otázky budou spadat pod pravomoc jiného příslušného soudu. Pod pojmem „následků porušení smlouvy“ si lze představit následky předvídané rozhodným právem či smlouvou. Dále upomínku adresovanou dlužníkovi či otázku smluvní pokuty.

d) Jednotlivé způsoby zániku závazků, prekluze a promlčení

Tyto otázky se též budou řídit podle práva rozhodného pro smlouvu. Pro kontinentálního právníka není překvapením, že se i otázka promlčení řídí dle práva rozhodného pro smlouvu, v systémech *common law* se však obyčejně tato otázka řídí

dle práva státu soudu. Proto bylo důležité pod toto ustanovení tuto otázku zařadit. I další otázky spojené se zánikem závazku se budou řídit tímto ustanovením, např. splnění složením do soudní úschovy. Při těchto otázkách je nutné se mít na pozoru při případném štěpení smlouvy dle čl. 3 a 4 ŘÚ.

e) Důsledky neplatnosti smlouvy

K tomuto ustanovení bylo možné vznést výhradu dle čl. 22 ŘÚ a Itálie s Velkou Británií této možnosti využily. Pro Velkou Británii je v této souvislosti podstatné rozhodnutí *The Evia Luck*⁷², které prakticky popírá vznesenou výhradu, když se v něm stanoví, že právem rozhodným pro smlouvu se budou řídit nejen otázky důsledků neplatnosti smlouvy, ale též ještě některé další otázky.⁷³ Důvod výhrady je ten, že nároky z neplatnosti smlouvy, i kdyby vyplývaly z nesprávně uzavřené smlouvy, nemají v těchto dvou státech smluvní charakter, a tedy by neměly spadat do materie upravené Římskou úmluvou.

Dle čl. 10 odst. 2 ŘÚ pokud jde o způsob plnění a opatření přijímaná věřitelem v případě vadného plnění, je třeba přihlídnout k právu státu, kde je plnění uskutečněno. Pojem „způsob plnění závazku“ by měl být posuzován dle lex fori. Způsoby plnění závazku obvykle upravují následující předpisy: předpisy o svátcích, o způsobech prohlídky zboží či opatření, která je možno učinit v případech vrácení zboží. Toto ustanovení se vztahuje na skutečná jednání. Místem plnění se rozumí místo, kde bylo skutečně plněno.

5.6.4 Způsobilost k právním úkonům

Způsobilost k právním úkonům ať fyzických, či též právnických osob je vyloučena z působnosti Římské úmluvy, a to čl. 1 odst. 2 písm. a) a e) ŘÚ, a proto se na tyto otázky použije právo země fóra. Čl. 11 ŘÚ však pro fyzické osoby obsahuje výjimku pro případ smlouvy uzavřené mezi stranami nacházejícími se v témže státě (nikoliv tedy pro smlouvy distanční). Pak se totiž může fyzická osoba, která by podle

⁷² *Dimskal Shipping Co v ITWF (The Evia Luck)* [1991] 4 All ER 871.

⁷³ Podrobněji *Stone, P.* EU Private International Law: Harmonization of Laws. London: Elgar European Law Publishing, 2007, str. 303.

práva tohoto státu byla způsobilá k právům a k právním úkonům, dovolat své nezpůsobilosti na základě práva jiného státu. Ale jen tehdy, jestliže druhá strana věděla v okamžiku uzavření smlouvy o takové její nezpůsobilosti nebo o ní nevěděla v důsledku své nedbalosti. To zamezuje tomu, aby strana smlouvy teprve po samotném uzavření smlouvy nenamítala, že nebyla k takovému úkonu způsobilá, když druhá strana smlouvy je v dobré víře, že k takovému úkonu způsobilá byla.

5.6.5 Postoupení pohledávky a subrogace

Postoupení pohledávky neboli cese je institut, při kterém dochází k tomu, že původní věřitel (postupitel, cedent) postupuje svou pohledávku vůči dlužníkovi třetí osobě – novému věřiteli (postupníkovi, cesionáři); postoupením pohledávky tak dochází ke změně v osobě věřitele.⁷⁴ Římská úmluva řeší ve svém čl. 12 dva okruhy otázek s cesí spojených, a to, v odst. 1, vzájemné vztahy cedenta a cesionáře a v odst. 2 okruh otázek, na které dopadá právo rozhodné pro postoupení pohledávky.

Vzájemné vztahy mezi cedentem (postupitelem) a cesionářem (postupníkem) se řídí právem, kterým se řídí, dle Římské úmluvy, smlouva mezi nimi uzavřená, tj. smlouva o postoupení pohledávky.

Právo rozhodné pro postoupení pohledávky spadá na otázky postupitelnosti pohledávky; vztahy mezi cesionářem a dlužníkem; podmínky za nichž může být proti cesionáři namítáno a zprošťující účinek dlužníkovy plnění. Podle některých autorů lze tento výčet považovat za taxativní. Účelem tohoto ustanovení je zabezpečit, aby postavení dlužníka pohledávky, která se postupuje novému věřiteli, nebylo kvůli postoupení zhoršeno.

Subrogace je tzv. zákonnou cesí, tj. změnou v osobě věřitele na základě zákona. Tak např. v českém právu (§ 511 odst. 3 ObčZ) v případě, kdy některý z více spoludlužníků splní celý dluh anebo více, než na něj připadá, náleží mu proti ostatním

⁷⁴ *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv.* Občanské právo hmotné 2. díl třetí: Závazkové právo. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 116.

spoludlužníkům právo následného postihu (subrogačního regresu).⁷⁵ Tento spoludlužník je v čl. 13 ŘÚ uvedenou třetí osobou, která „má povinnost uspokojit věřitele, nebo na základě této povinnosti již věřitele uspokojila“ uplatňující (skrže subrogační regres) věřitelská práva vůči dlužníkovi. U přechodu práva ze zákona, dle čl. 13 ŘÚ, je řešena otázka dosahu práva, v tomto případě práva rozhodného pro povinnost třetí osoby ve vztahu k dlužníkovi. Právo rozhodné pro povinnost osoby třetí určuje, zda je tato osoba (tj. osoba třetí) oprávněna uplatnit zcela nebo zčásti práva věřitele proti dlužníkovi, a to na základě práva rozhodného pro jejich právní vztah. Totéž pravidlo platí, jestliže má tutěž smluvní pohledávku uspokojit více osob a věřitel byl uspokojen jednou z nich.

5.6.6 Vyloučení zpětného a dalšího odkazu (otázka tzv. „Renvoi“)

„Renvoi“ pochází z francouzského jazyka a doslova znamená posláni zpět, vrácení, či odkaz. Tento výraz se používá celosvětově, v češtině se ustálil pojem „odkaz“.

Pokud kolizní norma přikazuje použít právního řádu cizího státu, vzniká otázka, zda se má použít jen cizího hmotného práva (věcných norem), či zda se má použít též kolizních norem tohoto cizího práva, protože i kolizní norma je součástí rozhodného práva.

Zpětný odkaz je případ, kdy kolizní norma tuzemského práva (práva legis fori) přikazuje použít cizího práva a při použití kolizní normy tohoto cizího práva se má (opět, či zpětně) použít tuzemského práva (totéž lex fori).

Dalším odkazem (tj. odkazem k třetímu právu) rozumíme případ, kdy kolizní norma tuzemského práva přikazuje použít práva cizího státu a podle kolizní normy tohoto práva cizího státu se má použít práva jiného cizího státu. Takto buď daná právní otázka v některém právním řádu zakotví (tedy v takovém právním řádu, který již dále neodkazuje), anebo se řadou odkazů dospěje k právnímu řádu, který v řadě

⁷⁵ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné 2. díl třetí: Závazkové právo. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 81.

odkazů již figuroval. Pokud nastane tento případ, dochází k jevu, který se nazývá tzv. „bludný kruh“. Bludný kruh může nastat též tehdy, pokud kolizní norma státu, který přijímá zpětný odkaz, odkazuje na právní řád, který přijímá zpětný odkaz taktéž.

Je samozřejmé, že tento jev je z hlediska právní jistoty nežádoucí. Moderní mezinárodní úmluvy, které unifikují kolizní normy a jejichž hlavním účelem je dosažení jednotného řešení stanoveného unifikovanými kolizními normami, obsahují ustanovení, které zpětný a další odkaz vylučují. Tak je tomu též u Římské úmluvy, která ve svém čl. 15 stanoví, že použitím práva země určeným na základě Římské úmluvy se rozumí použití v této zemi platných právních norem, s výjimkou jejich norem mezinárodního práva soukromého. Tímto je de facto jakýkoliv odkaz vyloučen, protože odkázat na jiný právní řád může pouze kolizní norma, která je vždy normou mezinárodního práva soukromého.

5.6.7 Výhrada veřejného pořádku

Čl. 16 Římské úmluvy stanoví, že použití ustanovení právního řádu určeného dle Římské úmluvy může být odepřeno jen tehdy, je-li toto použití zjevně neslučitelné s veřejným pořádkem státu soudu.

Je důležité rozlišovat výhradu veřejného pořádku od takzvaných imperativních ustanovení, o kterých byla zmínka již výše. Při aplikaci použití výhrady veřejného pořádku se totiž předpokládá, že proběhlo určení právního řádu, ať již volbou stran či jinak dle Římské úmluvy. Výsledek tohoto určení práva, a tedy též jeho jednotlivá ustanovení, však nemusejí být brány na vědomí, pokud jsou „zjevně neslučitelné s veřejným pořádkem“. Pokud bychom použili metaforu, lze říci, že čl. 16 ŘÚ tak funguje jako jakýsi „štít“, který stát soudu má jako obranu vůči s veřejným pořádkem zjevně neslučitelným určení práva. Na druhou stranu, u imperativních ustanovení dle čl. 7 ŘÚ nezáleží na tom, zda určení práva proběhlo, či nikoliv (určení práva zde není důležité), použijí se vždy. Metaforicky lze říci, že jsou jakýmsi „mečem“, kterým si stát vynucuje určité pravidlo, od kterého se nelze odchýlit (a to ani volbou jiného

právního řádu, ani ničím jiným). Samozřejmě za předpokladu⁷⁶, že je s tímto státem daný právní vztah úzce spojen, či je právo tohoto státu právem sudiště (lex fori).

Co se myslí ustanoveními právního řádu, které jsou zjevně neslučitelné s veřejným pořádkem, bude záležet na okolnostech věci a zároveň na tom, ve kterém státě se daná věc bude odehrávat. Obsah veřejného pořádku je ve většině zemí definován především ústavními právními předpisy, jakož i soudními rozhodnutími.

V praxi tedy bude pokaždé důležité položit si otázku, zda-li není použití cizího práva (jeho ustanovení) zjevně neslučitelné s veřejným pořádkem státu soudu (lex fori). Použití takového právního řádu by poté mohlo být odepřeno.

⁷⁶ Srov. čl. 7 ŘÚ.

6. NAŘÍZENÍ ŘÍM I

6.1 Úvod k Nařízení Řím I

Následující text se nebude zabývat podrobně jednotlivými ustanoveními Nařízení Řím I, ale pokusí se porovnat Nařízení Řím I s Římskou úmluvou. Transformace Římské úmluvy do evropského nařízení začala (po přípravných pracích) s prezentací návrhu Evropskou komisí na konci roku 2005. V listopadu 2007 Evropská rada, Evropský parlament a Evropská komise dosáhly shody ohledně konečného znění textu. Po přijetí 17. června 2008 bylo nové nařízení (č. 593/2008) 4. července 2008 publikováno v Evropském Věstníku. Ustanovení Nařízení Řím I jsou použitelná od 17. prosince 2009 a použijí se pro smlouvy uzavřené po tomto datu. Nařízení Řím I vstoupilo v platnost 24. července 2008.⁷⁷

Dle čl. 24 Nařízení Řím I toto nařízení v členských státech nahrazuje Římskou úmluvu kromě případů, kdy se jedná o území členských států, která spadají do územní působnosti Římské úmluvy a na která se Nařízení Řím I nevztahuje. V rozsahu, v jakém nařízení Řím I nahrazuje ustanovení Římské úmluvy, se jakýkoli odkaz na Římskou úmluvu považuje za odkaz na Nařízení Řím I. Velká Británie a Dánsko k Nařízení Řím I nepřistoupily, a proto pro tyto státy zůstává v platnosti Římská úmluva včetně judikatury a interpretačních nástrojů s ní spojených.

6.2 Působnost

Ustanovení o působnosti jsou v zásadě paralelní s těmi, které jsou uvedeny v Římské úmluvě. Ustanovení vztahující se k **časové působnosti** (tedy čl. 28 a 29 Nařízení Řím I) znamenají, že Nařízení Řím I se nepoužije retroaktivně a pro smlouvy, které se uzavřou před datem jeho použitelnosti, se použije dosavadní právní úprava, především tedy Římská úmluva. **Věcná působnost** je upravena v čl. 1 Nařízení Řím I. **Věci vyloučené z aplikace** jsou v Nařízení Řím I upraveny v čl. 1 odst. 2 a co se týče věcí pojištění je Nařízení Řím I specifitější než Římská úmluva.

⁷⁷ Srov. čl. 28 a 29 Nařízení Řím I.

Vylučuje pouze některé pojistné smlouvy přímo stanovené v čl. 1 odst. 2 písm. k). Dále v čl. 1 odst. 2 písm. j) lze nalézt, na rozdíl od ŘÚ, přidané „závazky vyplývající z předmluvního jednání“.⁷⁸ Obdobně jako ŘÚ i Nařízení Řím I ve svém čl. 2 ustanovuje **princip univerzality**.

6.3 Volba práva

Preambule k Nařízení Řím I v odrážce 11 prohlašuje **svobodnou volbu práva** stranami za jeden z hlavních stavebních kamenů smluvního evropského mezinárodního práva soukromého. Čl. 3 Nařízení Řím I pokračuje v liberální tradici nastolené již čl. 3 Římské úmluvy. Smlouva se tedy řídí právem, které si strany zvolí a tato volba musí být vyjádřena výslovně, nebo jasně vyplývat z ustanovení smlouvy nebo okolností případu. Preambule k Nařízení Řím I v odrážce 12 dodává jako interpretační pravidlo, že volba sudiště (tzv. prorogační doložka) je považována za jednu z takových okolností. Nařízení v ostatních otázkách volby práva sleduje úpravu v Římské úmluvě.

Čl. 3 Nařízení Řím I se podobně jako Římská úmluva nevyjadřuje k otázce (i když původní návrh tak činil)⁷⁹, zda si strany mohou zvolit taková právní pravidla, která nejsou součástí práva žádného státu, nýbrž jsou pouhým souborem obecně uznávaných a dodržovaných pravidel, jako například *lex mercatoria*, PECL, zásady mezinárodních obchodních smluv vydané UNIDROIT, či typicky Vídeňská úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží. K tomuto se však vyjadřuje odrážka 13 Preambule k Nařízení Řím I, která nevylučuje použití takového práva, ať již nestátních norem či práva mezinárodní úmluvy. Ovšem volba takového nestátního práva může přinést určité problémy, především tehdy, když taková právní pravidla nějakou otázku neupravují. Např. Vídeňská úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží neupravuje otázku materiální platnosti smlouvy a odkazuje na použitelné státní (národní) právo. I když některé akademické hlasy upozorňují na problémy, které

⁷⁸ Tyto jsou upraveny v čl. 12 Nařízení Řím II.

⁷⁹ Srov. Art. 3/2 Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to contractual obligations (Rome I), COM(2005), 650 final.

možnost volby nestátního práva může přinést, je tato možnost jistě velkým krokem vpřed a obchodní praxí bude jistě oceněna.

Pro **právo rozhodné při neexistenci volby práva stranami** platí v Nařízení Řím I jako generální pravidlo čl. 4. Tento článek se značně odlišuje od pravidla ustanoveného v Římské úmluvě. Pravidla specifikovaná v čl. 4 odst. 1 písm. a) – h) Nařízení Řím I odrážejí výsledky rozhodnutí ESD k jednotlivým vypočteným smluvním typům z doby aplikace Římské úmluvy a pro tyto smluvní typy je rozhodné právo výslovně určeno.

Pokud by se na smlouvu čl. 4 odst. 1 Nařízení Řím I nevztahoval, či pokud by se na prvky smlouvy vztahovalo více než jedno v čl. 4 odst. 1 uvedených písmen, použije se takzvaná **domněnka charakteristického plnění** stanovená v čl. 4 odst. 2 Nařízení Řím I. Tato domněnka znamená, že smlouva se bude řídit právem země, v níž má strana, která je povinna poskytnout plnění charakteristické pro smlouvu, své obvyklé bydliště.⁸⁰

Až doposud jasná konstrukce článku 4 Nařízení Řím I je, dle názoru autora této práce, velmi kostrbatá v odst. 3 a 4. Čl. 4 odst. 3 nařízení Řím I zakotvuje tzv. **únikovou doložku** a stanoví, že vyplývá-li ze všech okolností případu, že je smlouva „zjevně úžeji“ spojena s jinou zemí, než je země uvedená v odst. 1 a 2 čl. 4, použije se právo této jiné země. Čl. 4 odst. 4 Nařízení Řím I stanoví, že pokud není možné určit rozhodné právo dle odst. 1 či 2 čl. 4, řídí se smlouva právem země, s níž je „nejúžeji“ spojena. Nediskutovatelná je skutečnost, že tyto dva odstavce zakotvují již z Římské úmluvy známý **princip nejužšího spojení**, který v Nařízení Řím I figuruje ve výčtu jako poslední možná varianta. Přesto se k němu, dle názoru autora této práce, při aplikaci čl. 4 Nařízení Řím I musí přihlížet, v případě odst. 3, na prvním místě.

Postup aplikace čl. 4 Nařízení Řím I by poté vypadal následujícím způsobem: Dle odst. 3 je nejprve třeba zjistit, zda-li vyplývá ze všech okolností případu, že existuje země, s níž je smlouva „zjevně úžeji“ spojena než se zeměmi v případě

⁸⁰ K pojmu obvyklé bydliště srov. čl. 19 Nařízení Řím I.

použití odst. 1 a 2 a pokud ano, použije se právní řád této země. Pokud takováto země není, je třeba zjistit, zda-li daná smlouva spadá pod výčet uvedený v odst. 1. Pokud ne, či pokud by se na prvky dané smlouvy vztahovalo více než jedno v tomto odstavci uvedených písmen, využije se domněnka charakteristického plnění dle odst. 2. Odst. 4 nakonec představuje jakousi zbytkovou klausuli pro případ, že by nebylo možné smlouvu zařadit výše uvedeným postupem a smlouva by se tedy řídila právem země s níž je „nejúžeji“ spojena. Otázkou zůstává jaký význam, či jaký rozdíl je mezi smlouvou „zjevně úžeji“ (odst. 3) a „nejúžeji“ (odst. 4) spojenou s právem (jiné) země. Příliš nápomocná není Preambule k Nařízení Řím I, když v odrážkách 20 a 21 pro oba odstavce (tj. čl. 4 odst. 3 a 4 Nařízení Řím I) shodně stanoví, že při určování takové (jiné) země by mělo být zohledněno mimo jiné, zda má dotčená smlouva velmi úzký vztah s jinou smlouvou nebo smlouvami. Dle názoru autora této práce se pod právem země „nejúžeji“ (odst. 4) spojené se smlouvou rozumí taková země (a její právní řád), která je ze všech možných variant smlouvě nejbližší (tj. má nejužší vztah), ale nemusí tak vyplývat ze všech okolností případu (jinak by se musel použít princip nejužšího spojení již podle odst. 3).

Jak z výše uvedeného patrné, autor této práce se přiklonil k názoru, že únikové doložky a principu nejužšího spojení je třeba užít přednostně, tedy ještě před výčtem rozhodného práva pro jednotlivé smluvní typy a domněnkou charakteristického plnění. Samozřejmě omezením je skutečnost, že užší spojení s jinou zemí vyplývá ze všech okolností případu. Nicméně úprava v Nařízení Řím I jistě nevnese příliš světla do problému, který vznikl již za doby aplikace Římské úmluvy, tedy že v různých právních kulturách pravděpodobně bude kladen rozdílný důraz na pravidla uvedená v ustanovení čl. 4.

6.4 Smlouvy o přepravě

Jaké právo obecně je rozhodné pro smlouvy o přepravě lze nalézt v čl. 5 odst. 1 Nařízení Řím I, který stanoví, že jestliže si strany nezvolily rozhodné právo, použije se na takové smlouvy právo země obvyklého bydliště dopravce, za předpokladu, že se místo převzetí nebo místo doručení nebo obvyklé místo bydliště odesílatele nacházejí

rovněž v této zemi. Nejsou-li tyto požadavky splněny, použije se právo země, ve které se na základě dohody smluvních stran nachází místo doručení.

Rozdíl od Římské úmluvy co se smluv o přepravě týče spočívá především v tom, že čl. 5 odst. 2 Nařízení Řím I obsahuje speciální pravidlo pro **smlouvu o přepravě cestujících**, kdy v případě absence volby práva stranami je rozhodným právem právo země obvyklého bydliště cestujícího, za předpokladu, že se v této zemi nachází rovněž místo odjezdu nebo místo určení. Nejsou-li tyto požadavky splněny, použije se právo místa, ve kterém má dopravce své obvyklé bydliště. Za právo rozhodné pro smlouvu o přepravě cestujících si strany mohou zvolit pouze právo země, které je v souladu s čl. 3 Nařízení Řím I a je obsaženo ve výčtu čl. 5 odst. 2, tedy právo země ve které: a) má cestující své obvyklé bydliště, nebo b) má dopravce své obvyklé bydliště, nebo c) má dopravce místo své ústřední správy, nebo d) se nachází místo odjezdu, nebo e) se nachází místo určení.

V čl. 5 odst. 3 Nařízení Řím I je zakotvena úniková doložka obdobné té uvedené v čl. 4 Nařízení Řím I, která stanoví, že pokud nedošlo k volbě práva a smlouva je zjevně úžeji spojena s jinou zemí, než se zemí uvedenou v odst. 1 a 2, použije se právo této jiné země.

Co se týče interpretace smluv o přepravě zboží⁸¹, není zamýšlena žádná podstatná změna ve srovnání s čl. 4 odst. 4 větou třetí Římské úmluvy, a proto by se s charterovými (tj. dopravními nájemními) a jinými smlouvami, jejichž hlavním účelem je přeprava zboží, mělo zacházet jako se smlouvami o přepravě zboží.

6.5 Smlouvy se slabší smluvní stranou

Nařízení Řím I, podobně jako Římská úmluva, chrání tzv. slabší stranu skrze kolizní normy, které jsou ke slabším stranám příznivější.⁸² K těmto smlouvám se řadí spotřebitelské smlouvy, pojistné smlouvy, individuální pracovní smlouvy i již zmiňované smlouvy o přepravě cestujících.

⁸¹ Srov. Preambule k Nařízení Řím I, odrážka 22.

⁸² Srov. Preambule k Nařízení Řím I, odrážka 23.

Spotřebitelské smlouvy jsou upraveny v čl. 6 Nařízení Řím I.⁸³ Toto ustanovení představuje kompromisní řešení jednoho z nejobtížnějších problémů kolizní úpravy v rámci celé EU. Co se týče definice spotřebitelské smlouvy čl. 6 odst. 1 Nařízení Řím I stanoví, že se jedná o smlouvu uzavřenou fyzickou osobou za účelem, který se netýká její profesionální nebo podnikatelské činnosti (spotřebitel), s jinou osobou, která jedná v rámci výkonu své profesionální nebo podnikatelské činnosti (obchodník). Následující úprava obsahuje pravidla pro volbu práva. Za stanovených podmínek se spotřebitelská smlouva řídí právem země, v níž má spotřebitel obvyklé bydliště. Strany smlouvy si též mohou rozhodné právo zvolit, avšak za podmínky, že takováto volba nezbaví spotřebitele ochrany dle práva státu jeho obvyklého bydliště. Dle Čl. 6 odst. 3 Nařízení Řím I, nejsou-li splněny stanovené podmínky, určí se právo rozhodné pro smlouvy dle čl. 3 a 4 Nařízení Řím I. Čl. 6 odst. 4 konečně stanoví, na jaké smlouvy se výše uvedené nepoužije.

Podstatným rozdílem od Římské úmluvy, co se úpravy **pojistných smluv** týče, je v čl. 7 Nařízení Řím I skutečnost, že tento článek se vztahuje na smlouvy uvedené v odstavci 2 bez ohledu na to, zda se kryté riziko nachází v členském státě, a na všechny další pojistné smlouvy, které kryjí rizika nacházející se na území členských států. Římská úmluva se použije na pojišťovací smlouvy, které nepokrývají rizika na území členských států ES/EU. Z uvedeného je patrné, že do Nařízení Řím I byly zabudovány směrnice upravující pojistnou smlouvu a úprava pojistné smlouvy v Nařízení Řím I vycházející z této řady směrnic⁸⁴ je proto velmi složitá. Je připuštěna volba práva, ale dbá se na ochranu pojistníka, jako slabší smluvní strany. V čl. 7 odst. 3 Nařízení Řím I existuje též možnost širší volby rozhodného práva dle národního práva členských států. Tento článek se nevztahuje na smlouvy o zajištění a to z důvodu, že zde není potřeba ochrany slabší strany.

⁸³ K tomu též Preambule k Nařízení Řím I, odrážky 24 až 31.

⁸⁴ Čl. 7 Nařízení Řím I má přednost před *lex specialis* evropského práva (směrnicemi) a je tak výjimkou dle čl. 23 Nařízení Řím I.

Individuální pracovní smlouvy upravené čl. 8 Nařízení Řím I⁸⁵ víceméně sledují úpravu zakotvenou již v Římské úmluvě.

6.6 Ostatní ustanovení

Imperativní ustanovení jsou upravena v čl. 9 Nařízení Řím I a stejně jako již v Římské úmluvě se vždy prosadí imperativní ustanovení státu soudu (*lex fori*). Rozdílná (od čl. 7 odst. 1 ŘÚ) je úprava imperativních ustanovení zahraničního práva v čl. 9 odst. 3 Nařízení Řím I, které stanoví, že lze použít imperativní ustanovení práva země, v níž povinnosti vyplývající ze smlouvy mají být nebo byly splněny, pokud tato imperativní ustanovení nečiní plnění smlouvy protiprávním. Při rozhodování, zda mají být taková ustanovení použita, je třeba vzít v úvahu jejich povahu a účel, jakož i důsledky, které by mohly z jejich použití nebo nepoužití vyplynout. Nařízení Řím I též obsahuje definici imperativních ustanovení, kterými se rozumí ustanovení, jejichž dodržování je pro stát při ochraně jeho veřejných zájmů, jako např. jeho politického, společenského a hospodářského uspořádání zásadní do té míry, že se vyžaduje jejich použití na jakoukoli situaci, která spadá do jejich oblasti působnosti, bez ohledu na právo, které by se jinak na smlouvu použilo podle Nařízení Řím I. Pojem „imperativní ustanovení“ je třeba chápat úžeji, než pojem „ustanovení, od nichž se nelze smluvně odchýlit“ dle čl. 3 odst. 3 Nařízení Řím I.

Úprava obsažená v Nařízení Řím I, týkající se **souhlasu stran, materiální a formální platnosti smlouvy, působnosti rozhodného práva, nezpůsobilosti a dokazování** sleduje úpravu v Římské úmluvě pouze s drobnými úpravami či doplněními u formální platnosti smlouvy a dokazování.⁸⁶

Koncepce Římské úmluvy je sledována též v úpravě otázek **postoupení pohledávky, subrogace, společné odpovědnosti dlužníků, vyloučení zpětného a dalšího odkazu, výhrady veřejného pořádku a států s více právními systémy**.⁸⁷

⁸⁵ K tomu též Preambule k Nařízení Řím I, odrážky 34 až 36.

⁸⁶ Srov. čl. 10 až 14 Nařízení Řím I.

⁸⁷ Srov. čl. 14 až 16 a 20 až 22 Nařízení Řím I.

Na rozdíl od úpravy v Římské úmluvě, je v Nařízení Řím I, čl. 17, navíc ustanovení o **započtení**, které stanoví, že pokud se strany nedohodly na právu rozhodném pro započtení, řídí se započtení právem použitelným na pohledávku, vůči které se započtení uplatňuje. Dále je v Nařízení Řím I, čl. 19, vymezen pojem „**obvyklé bydliště**“ a stanoven relevantní časový okamžik pro jeho určování.

7. NAŘÍZENÍ ŘÍM II

7.1 Úvod k Nařízení Řím II

Jak bylo výše uvedeno, již v roce 1972 pod záštitou Evropské komise vznikl projekt úmluvy, která by zajistila pravidla pro volbu práva jak pro smluvní závazkové vztahy, tak pro mimosmluvní závazkové vztahy, ale z důvodu, že nebylo možno dosáhnout uspokojivějšího řešení, se projekt omezil pouze na smluvní závazkové vztahy. Kolizní úprava mimosmluvních závazků tak na evropské úrovni dlouho neexistovala až do dne 22. 7. 2003, kdy přijala Evropská komise návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o právu rozhodném pro nesmluvní závazky. Po rozsáhlých diskuzích bylo dne 11. července 2007 přijato tzv. Nařízení Řím II⁸⁸ a je použitelné od 11. 1. 2009. Je použitelné pro skutečnosti, které vedou ke vzniku škody, ke kterým dojde až po vstupu Nařízení Řím II v platnost. Pro ČR to znamená, že pokud ke škodě dojde před výše uvedeným datem, použije se ZMPS, konkrétně ustanovení § 15. Až do přijetí tohoto nařízení byla kolizní úprava mimosmluvních závazkových vztahů upravena pouze právem členských států. Toto nařízení je dalším důkazem vzrůstajících unifikačních tendencí v oblasti kolizní úpravy v rámci ES/EU.

7.2 Působnost a určení rozhodného práva

Bezesporu hlavním cílem této úpravy je dosažení jednotného posouzení sporů, vzniklých v oblasti této materie a dosažení právní jistoty.⁸⁹

Věcná působnost je upravena v čl. 1 Nařízení Řím II, který stanoví, že Nařízení Řím II se použije na mimosmluvní závazkové vztahy občanského a obchodního práva v případě kolize právních řádů, tedy pokud je dán mezinárodní prvek. Nařízení Řím II se nevztahuje především na věci daňové, celní, správní a na odpovědnost státu za jednání a opomenutí při výkonu státní moci. Dále, dle čl. 1 odst. 2 Nařízení Řím II jsou vyjmuty mimosmluvní závazkové vztahy vyplývající z rodinných vztahů (včetně vyživovací povinnosti), z majetkových vztahů mezi

⁸⁸ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007.

⁸⁹ K tomu srov. Preambule k Nařízení Řím II, odrážka 16.

manžely, ze závěti a z dědění, ze směnek, šeků a jiných převoditelných cenných papírů, z práva obchodních společností a jiných právnických osob ať již registrovaných v některém veřejném rejstříku či nikoliv, ze vztahů mezi zakladateli, správci a oprávněnými osobami dobrovolně vytvořeného (smluvního trustu), dále mimosmluvní závazkové vztahy vznikající v souvislosti se škodou z jaderné události nebo z narušení soukromí a osobnostních práv.

Nařízení Řím II rozlišuje mezi tzv. **delikty civilními** (kapitola 2. Nařízení Řím II) a **ostatními** (kapitola 3. Nařízení Řím II). K civilním deliktům je řazena a) odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku, b) nekalá soutěž a jednání omezující volnou hospodářskou soutěž, c) škoda na životním prostředí, d) porušení práv z duševního vlastnictví a e) protestní akce v kolektivním vyjednávání. K ostatním deliktům se řadí a) bezdůvodné obohacení, b) jednatelství bez příkazu (*negotiorum gestio*) a c) předsmluvní odpovědnost (*culpa in contrahendo*).

Působnost rozhodného práva je stanovena v čl. 15 Nařízení Řím II. Rozhodným právem určeným dle tohoto nařízení se řídí zejména (demonstrativní výčet):

- základ a rozsah odpovědnosti, včetně určení osob, které mohou nést odpovědnost za své jednání;
- důvody pro vyloučení odpovědnosti, omezení odpovědnosti a rozdělení odpovědnosti;
- určení vzniku škody, její povahy a posouzení nebo nárokovaného odškodnění;
- opatření, která může soud přijmout v rozsahu své pravomoci podle procesního práva, aby zabránil vzniku nebo trvání škody na zdraví nebo na majetku anebo aby zajistil náhradu této škody;
- otázka, může-li dojít k převodu práva na uplatnění nároku na náhradu škody nebo odškodnění, včetně dědění;
- určení osob oprávněných k náhradě škody utrpěné jimi osobně;
- odpovědnost za jednání jiné osoby;

- způsob zániku závazku a pravidla o promlčení a prekluzi, včetně pravidel o počátku, přerušení a stavení běhu promlčecí doby nebo prekluzivních lhůt.

Základním principem Nařízení Řím II je možnost **volby práva**, kterým se bude řídit mimosmluvní závazkový vztah, stranami. Tuto volbu je možno uskutečnit dohodou uzavřenou poté, co došlo ke skutečnosti, která vedla ke vzniku škody, nebo dohodou, která byla sjednána předtím, než došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku škody, v případě, že všichni účastníci jednají v rámci své podnikatelské činnosti. Volba musí být výslovně vyjádřena a nesmí jí být dotčena práva třetích osob. Úpravou znějící „v rámci své podnikatelské činnosti“ jsou chráněny tzv. slabší strany (zejména spotřebitelé a zaměstnanci). Vyloučena je možnost zvolit si rozhodné právo v případě porušení soutěže⁹⁰ a v případě porušení práv duševního vlastnictví⁹¹. Určitá omezení volby práva přináší čl. 14 odst. 2 a 3 a čl. 16 Nařízení Řím II. Čl. 14 odst. 2 upravuje situace (všechny prvky pro situaci významné) související s jedinou zemí, která je odlišná od práva země, které si strany zvolili. Volba práva je sice možná, ale s takovým omezením, že takovou volbou nelze obejít kogentní ustanovení jinak rozhodného práva. Čl. 14 odst. 3 obsahuje obdobné omezení volby práva, a to ve prospěch kogentních ustanovení práva ES (práva primárního, sekundárního a též předpisů práva státu sudiště, které implementovaly právo ES). Čl. 16 upravuje tzv. imperativní ustanovení. Jako imperativní ustanovení se podle Nařízení Řím II chápou (pouze) normy *lex fori*, od nichž se nelze odchýlit.⁹² Nicméně dle některých autorů se dosah tohoto ustanovení rozšiřuje i na třetí státy díky čl. 17 Nařízení Řím II upravující pravidla bezpečnosti a chování.⁹³

Pokud k dohodě o volbě práva nedojde, obsahuje Nařízení Řím II odpovídající kolizněprávní úpravu, podle které se určí rozhodné právo. **Obecným hraničním určovatelem** Nařízení Řím II pro mimosmluvní závazkové vztahy, které vznikají z civilních deliktů, je hraniční určovatel *lex loci damni* (čl. 4 odst. 1 nařízení Řím II),

⁹⁰ Čl. 6 odst. 4 Nařízení Řím II.

⁹¹ Čl. 8 odst. 3 Nařízení Řím II.

⁹² V porovnání s úpravou v ŘÚ o imperativních ustanoveních, je toto ustanovení obdobné čl. 7 odst. 2 ŘÚ, často diskutovaný a kontroverzní čl. 7 odst. 1 ŘÚ se tak do úpravy Nařízení Řím II neprosadil.

⁹³ Srov. *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 298.

podle kterého je rozhodným právem právo země, kde škoda vznikla, bez ohledu na to, ve které zemi došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku škody a bez ohledu na to, ve které zemi, nebo ve kterých zemích se projevily nepřímé následky této skutečnosti. Pokud však mají osoba, vůči které je vznášen nárok na náhradu škody, a současně poškozený v okamžiku vzniku škody **obvyklé bydliště ve stejné zemi**, použije se právo této země (čl. 4 odst. 2 Nařízení Řím II). Pokud je civilní delikt spojen zjevně úžeji s jinou zemí, než je země uvedená v čl. 4 odst. 1 či 2 Nařízení Řím II, použije se právo této jiné země. Zjevně užší vztah k jiné zemi by mohl být založen zejména na již existujícím vztahu mezi stranami, jakým může být například smlouva, která úzce souvisí s daným civilním deliktem (čl. 4 odst. 3 Nařízení Řím II). Tato tzv. **úniková doložka** by však měla být používána jen ve výjimečných případech.

Kromě toho jsou však stanoveny ještě **zvláštní způsoby určení rozhodného práva** pro mimosmluvní závazkové vztahy, které vznikají z civilních deliktů, a to jmenovitě pro: odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku, nekalou soutěž a jednání omezující hospodářskou soutěž, škodu na životním prostředí, porušení práv duševního vlastnictví a pro případy škody způsobené protestní akcí v rámci kolektivního vyjednávání.

Pro **odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku** čl. 5 Nařízení Řím II stanoví systém logicky na sebe navazujících hraničních určovatelů. Jako první nastupuje právo společného bydliště stran, dle čl. 4 odst. 2 Nařízení Řím II. Dále nastupuje výčet právních řádů států, kde byl výrobek uveden na trh. Pokud ovšem osoba, vůči které je uplatňován nárok na náhradu škody, nemohla rozumně předvídat, že daný výrobek či výrobek stejného typu bude uveden na trh v zemích podle předchozího pravidla, použije se právo obvyklého bydliště této osoby. Posledním hraničním určovatelem je úniková doložka, která stanoví, že se použije právo země, se kterou je civilní delikt zjevně úžeji spojen.

Nekalá soutěž a jednání omezující volnou hospodářskou soutěž je upravena čl. 6 Nařízení Řím II. Pro otázky upravené tímto ustanovením je vyloučena možnost volby rozhodného práva. Rozhodným právem zde je právo země, kde dochází nebo

pravděpodobně dojde k narušení soutěžních vztahů nebo společných zájmů spotřebitelů. Pokud postihuje jednání z nekalé soutěže výlučně zájmy pouze jednoho určitého soutěžitele, použijí se obecná pravidla dle čl. 4 Nařízení Řím II. Právním rozhodným pro mimosmluvní závazkové vztahy, které vznikají z omezení hospodářské soutěže, je právo země, jejíž trh je nebo může být narušen. Pokud trh je nebo může být narušen ve více zemích, může se osoba usilující o náhradu škody, která žaluje u soudu bydliště žalovaného, místo toho rozhodnout žalovat podle práva soudu, u něhož je žaloba podávána, za předpokladu, že trh v daném členském státě je jedním z trhů, jež byly přímo a významně narušeny omezením hospodářské soutěže, z něhož vzniká mimosmluvní závazkový vztah, o který je žaloba opřena. Pokud žalobce u daného soudu v souladu s platnými pravidly o určení příslušnosti žaluje více než jednoho žalovaného, může se rozhodnout žalovat pouze podle práva toho soudu, pokud omezení hospodářské soutěže, na němž je žaloba proti každému ze žalovaných založena, přímo a významně narušuje také trh členského státu daného soudu.⁹⁴

Škoda na životním prostředí je upravena v čl. 7 Nařízení Řím II a umožňuje poškozenému volbu mezi právním řádem dle čl. 4 odst. 1 Nařízení Řím II, tedy právním řádem kde došlo ke vzniku škody (na životním prostředí, ale též na zdraví či na majetku v důsledku takové škody) a právním řádem, kde došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku škody. Poškozený se tak může domáhat náhrady škody v tom státě, jehož právní řád zajišťuje vyšší standard ochrany.⁹⁵

Dle čl. 8 Nařízení Řím II je právo rozhodné pro mimosmluvní závazkové vztahy, které vznikají z **porušení práva duševního vlastnictví**⁹⁶, právo země, pro kterou je uplatňována ochrana těchto práv. Pokud dojde k porušení jednotného práva duševního vlastnictví ES, je rozhodným právním právem právo země, ve kterém k tomuto porušení došlo, pokud není tato otázka upravena příslušným aktem ES. Uplatňuje se tak princip teritoriality. U těchto porušení není připuštěna volba rozhodného práva.

⁹⁴ K tomu srov. též Preambuli k Nařízení Řím II, odrážky 21 – 23.

⁹⁵ K tomu srov. též Preambuli k Nařízení Řím II, odrážky 24 a 25.

⁹⁶ K pojmu práva duševního vlastnictví srov. Preambuli k Nařízení Řím II, odrážka 26.

Pro **protestní akce v kolektivním vyjednávání**⁹⁷, upravené v čl. 9 Nařízení Řím II, je rozhodným právem především právní řád státu společného obvyklého bydliště stran dle čl. 4 odst. 2 nařízení Řím II. Pokud není takového, je rozhodným právem pro mimosmluvní závazkové vztahy, pokud jde o odpovědnost osoby v postavení zaměstnance nebo zaměstnavatele nebo organizací zastupujících jejich profesní zájmy za škody způsobené trvalými nebo uskutečněnou protestní akcí v kolektivním vyjednávání, právo země, ve které akce byla nebo má být uskutečněna.

Pro mimosmluvní závazkové vztahy ostatní, tedy pro vztahy vzniklé jiným způsobem než z civilního deliktu, se použijí ustanovení čl. 10 – 12 Nařízení Řím II.

Pro **bezdůvodné obohacení a jednatelství bez příkazu** je konstrukce řešení výběru rozhodného práva obdobná.⁹⁸ Pokud souvisí mimosmluvní závazkový vztah (tj. bezdůvodné obohacení či jednatelství bez příkazu) s již existujícím vztahem mezi stranami (např. smlouva), nebo se vztahem vyplývajícím z civilního deliktu, je rozhodným právem právo, kterým se řídí uvedený existující vztah. Nemůže-li být rozhodné právo určeno na základě předchozího, je jím právo země stejného obvyklého bydliště stran. Nemůže-li být rozhodné právo ani na základě tohoto, je jím právo země, kde k bezdůvodnému obohacení či jednatelství bez příkazu došlo. Celou strukturu uzavírá tzv. úniková doložka, která stanoví, že pokud je mimosmluvní závazkový vztah vznikající z bezdůvodného obohacení či jednatelství bez příkazu zjevně úžeji spojen s jinou zemí, než jsou země uvedené v předchozích ustanoveních, použije se právo této jiné země.

Předsmluvní odpovědnost upravená v čl. 12 Nařízení Řím II má strukturu určení rozhodného práva zcela specifickou. Je jím především právo, které se použije na smlouvu nebo které by se na ni použilo, kdyby byla uzavřena. Nemůže-li být takto rozhodné právo určeno, je jím a) právo země, ve které vznikla škoda, bez ohledu na zemi, v níž došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku škody, a zemi nebo země, ve kterých nastaly nepřímé následky uvedené skutečnosti, nebo b) mají-li strany obvyklé

⁹⁷ K pojmu protestní akce v kolektivním vyjednávání srov. Preambuli k Nařízení Řím II, odrážka 27.

⁹⁸ Srov. čl. 10 a 11 nařízení Řím II.

bydliště ve stejné zemi v okamžiku, kdy došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku škody, právo této země, nebo c) vyplývá-li ze všech okolností případu, že je mimosmluvní závazkový vztah, který vzniká z předšmluvního jednání, zjevně úžeji spojen s jinou zemí, než je země uvedená v písm. a) a b), právo této jiné země.

7.3 Ostatní ustanovení

Čl. 18 Nařízení Řím II umožňuje osobě, která utrpěla škodu, vznést **žalobu přímo proti pojistiteli** osoby povinné k nahrazení škody. Je tak možno učinit za podmínky, že tak stanoví právo rozhodné pro daný mimosmluvní závazkový vztah nebo právo rozhodné pro danou pojistnou smlouvu.

Subrogace a společná odpovědnost dlužníků⁹⁹ sleduje koncepci stanovenou již Římskou úmluvou s tím rozdílem, že Nařízení Řím II v případě subrogace upravuje zákonný přechod práv v případě dluhu, který je deliktního původu.

Otázka **formální platnosti jednostranného právního úkonu** je upravena v čl. 21 Nařízení Řím II. Takový úkon je formálně platný, pokud splňuje formální náležitosti podle práva, kterým se řídí daný mimosmluvní závazkový vztah, nebo práva země, ve které byl učiněn. Čl. 22 Nařízení Řím II obsahuje úpravu **důkazního břemene**, když stanoví, že právo rozhodné pro mimosmluvní závazkové vztahy, dle tohoto nařízení, se použije v rozsahu, v jakém pro mimosmluvní závazkové vztahy obsahuje pravidla pro použití právních domněnek nebo určení důkazního břemene. Právní úkon může být prokázán jakýmkoli důkazním prostředkem přípustným podle práva země, v níž má soud sídlo, nebo některého z právních řádů uvedených u úpravy formální platnosti jednostranného právního úkonu, za předpokladu, že soud může tento důkaz provést.

Otázky **obvyklého bydliště, vyloučení zpětného a dalšího odkazu, států s více právními systémy a výhrady veřejného pořádku** jsou upraveny podobně jako v Nařízení Řím I, případně též v Římské úmluvě.¹⁰⁰

⁹⁹ Srov. čl. 19 a 20 Nařízení Řím II.

8. ZÁVĚR A VÝHLEDY DO BUDOUCNA

Jak patrně, vliv Římské úmluvy, především na Nařízení Řím I, je veliký. Autoři Nařízení Řím I se nechali inspirovat například dlouhodobě prověřeným principem univerzality, či principem, který chrání svobodnou vůli smluvních stran, tedy svobodné volby práva stranami.

Určitý posun u Nařízení Řím I lze spatřovat například v možnosti volby práva nestátního původu či v úpravě imperativních ustanovení, jakož i v samotném faktu, že nová úprava je nařízením, tedy sekundárním pramenem evropského práva se všemi výhodami, o kterých již bylo zmíněno. Důležitým krokem je též do Nařízení Řím I zabudování některých směrnic (např. o pojistné smlouvě), což alespoň částečně zjednodušuje a zpřehledňuje dnes velmi rozsáhlé *acquis communautaire*. Otázkou je, jak kvalitně se toto zabudování zdařilo.

Kriticky je třeba hledět především na úpravu určení práva při neexistenci volby práva stranami. I když Nařízení Řím I určitý posun přineslo, především ve výčtu rozhodných práv pro určité typy smluv, rozpaky jistě přinese ne zcela jasná úprava tzv. únikové doložky a pravděpodobně opět bude předmětem diskuzí, jak tuto úpravu správně aplikovat.

Autorský tým Nařízení Řím II se zjevně nechal inspirovat právní úpravou smluvních závazkových vztahů. Důležitá je i zde ochrana slabších smluvních stran, je zajištěna svobodná volba práva, podobnost najdeme také v úpravě imperativních ustanovení, únikových doložek, atd. Je samozřejmé, že rozdílná povaha mimosmluvních závazkových vztahů musí přinést i určité rozdíly v právní úpravě, ale obecně je sledována koncepce úpravy Římské úmluvy, potažmo Nařízení Řím I.

Harmonizace mezinárodního práva soukromého v rámci Evropské unie se poměrně rychle rozvíjí. Především právní úprava závazkových vztahů je předmětem zvýšené pozornosti, protože se jedná o jednu z nejčastěji užívaných právních oblastí. Jak je z výše uvedeného patrné, evropská legislativa se prozatím soustředí na

¹⁰⁰ Srov. čl. 23 – 26 Nařízení Řím II.

harmonizaci kolizní úpravy, samotná úprava závazkových vztahů je tedy nadále předmětem úpravy práva členských států. Další vývoj harmonizace a jednotné aplikace předpisů mezinárodního práva soukromého vůbec bude záležet i na postojích Velké Británie, Irska a Dánska. Např. Velká Británie, jak již výše uvedeno, bude nadále aplikovat Římskou úmluvu na úkor Nařízení Řím I. Tato nejednotnost v přístupu různých členských států může být do budoucna problémem.

Další otázkou je kam až může komunitární právo zajít a kdy je jeho použití ještě legitimní. Dnes tato diskuse nabývá čím dál tím více na intenzitě a bude záležet jak na přístupu členských států, tak jejich občanů, jak dalece bude možné úpravu závazkových vztahů harmonizovat. Netřeba zdůrazňovat, že v současné době velkého tempa integrace, některé oblasti úpravy již svou fragmentární povahou nestačí a kolizní úprava, spočívající v pouhém výběru rozhodného práva, už se často nejeví být tím pravým řešením, když je poté nutno orientovat se ve velkém počet různých národních právních řádů. Jako jedním z východisek se ukazuje být radikální řešení, které spočívá ve zpracování společného evropského občanskoprávního a obchodněprávního smluvního „kodexu“. Samozřejmě existují mnohá pro a proti pro takovou radikální změnu¹⁰¹ a jen čas ukáže, kterým směrem se vývoj evropského mezinárodního soukromého práva bude ubírat.

¹⁰¹ Srov. např. *Šilhán, J.* Evropské smluvní právo – současnost a perspektivy možného budoucího vývoje. Právní fórum 11/2006, nebo *Banakas, S.* Harmonisation of European Contract Law and General Principles of Contracts: A Common Lawyer's look into the future. In: Navarretta E. Il diritto europeo dei contratti, 2008, nebo *Zimmermann, R.* Roman Law and European Legal Unity. In: A.S. Hartkamp & others. Towards a European Civil Code. First edition. Nijmegen, 1994.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ECR	European Court Reports
ERA	The Academy of European Law
ES (Společenství)	Evropské společenství (Evropská společenství)
ESD	Evropský soudní dvůr
EU	Evropská unie
ObčZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
PECL	Principles of European Contract Law (Principy evropského smluvního práva)
Římská úmluva (ŘÚ)	Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy
Smlouva ES	Smlouva o Evropském společenství
Nařízení Řím I	Nařízení EP a Rady (ES) č. 593/2008, o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy
Nařízení Řím II	Nařízení EP a Rady (ES) č. 864/2007, o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law
ZMPS	zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění
Zpráva Giuliano - Lagarde	Zpráva o Úmluvě o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, jejíž autory jsou Mario Giuliano a Paul Lagarde. (Úř. Věst. C 282, 31.10. 1980)

SEZNAM LITERATURY

- Banakas, S.* European Tort Law, Is it possible? *European Review of Private Law* 9/2002
- Banakas, S.* Harmonisation of European Contract Law and General Principles of Contracts: A Common Lawyer's look into the future. In: Navarretta E. *Il diritto europeo dei contratti*, 2008
- Basedow, J.* The Communitarization of the Conflict of Laws under the Treaty of Amsterdam. *CMLR*, 2000
- Betlem, G., Hondius, E.* European private law after the Treaty of Amsterdam. *European Review of Private Law*. Vol. 9, No. 1, 2001
- Bělohlávek, A.* Přistoupení Evropského společenství k Haagské konferenci o mezinárodním právu soukromém. *Právní zpravodaj* 12/2006
- Bělohlávek, A.* Nařízení „Řím II“ vstoupilo v platnost. *Právní zpravodaj* 10/2007
- Bělohlávek, A.* Volba práva v závazkových vztazích s mezinárodním prvkem. *Právní fórum* 3/2006
- Bělohlávek, A.* Význam mezinárodního prvku v závazkových vztazích. *Právník* 5/2006
- Bogdan, M.* Concise Introduction to EU Private International Law. Groningen: Europa Law Publishing, 2006
- Giuliano, M., Lagarde, P.* Zpráva o Úmluvě o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy. *Úř. Věst. C* 282, 31. 10. 1980
- Hay, P.* Contemporary Approaches to Non-Contractual Obligations in Private International Law (Conflict of Laws) and the European Community's "Rome II" Regulation. *The European Legal Forum* 4/2007
- Hay, P.* International Conflict of Laws. Hamburg: Bucerius Law School, 2008
- Knapp, V.* Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1996
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv.* Občanské právo hmotné 2. díl třetí: Závazkové právo. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2006
- Kučera, Z.* Mezinárodní právo soukromé. 6. vydání. Brno: Doplněk, 2004

Kučera, Z., Pauknerová, M., Růžička, K., Zunt, V. Úvod do práva mezinárodního obchodu. 1. vydání. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2003

McClearn, D., Morris, J. Introduction to the Conflicts of Laws. Fifth Edition. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2000

Mueller-Graff, P.C. Private Law Unification by Means other than Codification. In: A.S. Hartkamp & others. Towards a European Civil Code. 1st ed. Nijmegen, 1994

Novotná, P. Prameny evropského smluvního práva, Vídeňská úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží a její vztah k Principům evropského smluvního práva a Zásadám mezinárodních obchodních smluv UNIDROIT. Právní fórum 7/2008

Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008

Remien, O. European Private International law. The European Community and its Emerging area of freedom, security and justice, CMLR 2001

Rozehnalová, N. Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Úmluva o právu použitelném pro závazky ze smluv. Část VIII., Právní fórum 9/2005

Rozehnalová, N. Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Principy evropského smluvního práva a další iniciativy směřující k vytvoření jednotného smluvního práva. Část XIV., Právní fórum 3/2006

Rozehnalová, N., Týč, V. Evropský justiční prostor (v civilních otázkách). AUB Iuridica. Masarykova univerzita Brno, 2005

Rozehnalová N., Týč, V., Novotná, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. Brno: Masarykova univerzita, 1998

Smits, J. The making of European Private Law – Toward a IUs Commune Europaeum as a Mixed Legal System. Intersentia, 2002

Stone, P. EU Private International Law: Harmonization of Laws. London: Elgar European Law Publishing, 2007

Šišková, N. K otázce pramenů evropského práva. Současný stav a perspektivy v intencích ústavního vývoje. Právní fórum 4/2006

Šilhán, J. Evropské smluvní právo – současnost a perspektivy možného budoucího vývoje. Právní fórum 11/2006

Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. Evropské právo. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006

Valdhans, J. Návrh nařízení o právu rozhodném pro mimosmluvní závazky. Právní fórum 2/2006

Zimmermann, R. Roman Law and European Legal Unity. In: A.S. Hartkamp & others. Towards a European Civil Code. First edition. Nijmegen, 1994

SUMMARY

This thesis is dedicated to the European Private International Law, namely to a special part of this branch of law, to contractual and non-contractual obligations. These obligations are not governed by the direct uniform rules within the European Union because there are still very significant differences between the laws of the Member states. Since there are no direct uniform rules (even though there is a strong approach towards the European Civil Code for quite some time) to govern these areas, there must be a tool to secure the justice and legal certainty. Today, these tools are the conflict rules that are contained in hereafter mentioned pieces of European legislation.

Chapter 1 is a general introduction to the European Private International Law and explains what topics this thesis will deal with.

Chapter 2 deals with the general terms of European Private International Law and with different methods of creating the rules that are governing this area of law.

Chapter 3 covers the sources of European Private International Law, their system and conflicts between them.

Chapter 4 tries to briefly show the development of the regulation of European Private International Law within the European Community.

Chapter 5 concentrates on the Rome convention on the law applicable to contractual obligations. This chapter looks into the detail of every single provision of this convention and tries to explain its function and applicability.

Chapter 6 compares the Regulation on the law applicable to contractual obligations (Rome I) with the Rome convention.

Chapter 7 looks on the Regulation on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II).

Chapter 8 is a final word of the author with respect to the future expectation on development in the field of European Private International Law.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS

Římská úmluva / Rome convention

Nařízení Řím I / Regulation Rome I

Nařízení Řím II / Regulation Rome II